ОКТАРГАЙЖЕ УЖУДУУШКУННУ—СОВЕТ КИЖИ ЭГЕЛЭЭН!

Бирги космонавт—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатызы Юрий Алексеевич Гагарин болган

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингей

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 88 (4878). 1961 ч. апрель 13, четверг. | Өртээ 2 көп.

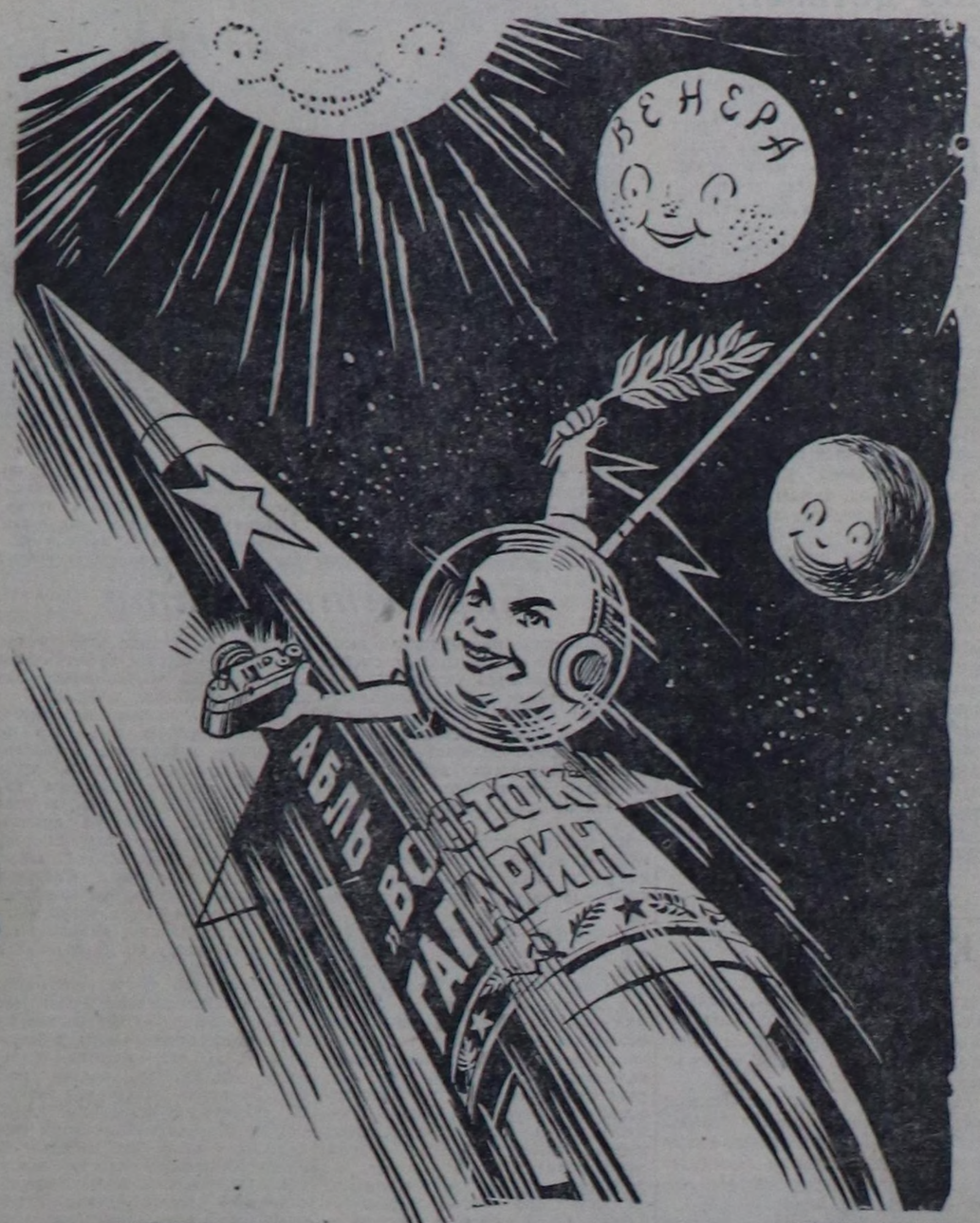

Октаргайны чагырып алганнарга—совет эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга алдар!

(1961 чылдың Май 1-ге СЭКП Төп Комитединиң Қыйгырыгларындан).

Октаргай делгеминче кижиниң делегейде эң баштайгы ужудуушкунунуң дугайында

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Делегейде эң баштайгы, иштинде кижилиг «Восток» деп октаргай корабль-спутнигин Совет Эвилелинден 1961 чылдың апрель 12-де Черни долгандыр орукче ужудуп үндүрген.

Октаргайга ужугар корабль-спутниктиң космонавт-ужудукчузу Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатызы, ужудукчу майор Юрий Алексеевич ГАГАРИН болуп турар.

Хөй чадалыг октаргай ракетазын чедиишкинниг ужудуп үндүрген болгаш космиктиг баштайгы дүргедээшкинни кылганының база чедирикчи-ракетаның сөөлгү чадазындан аңгыланган соонда корабль-спутник Черни долгандыр орукка хостуг ужудуушкунун эгелей берген.

Баштайгы медээлерни ёзугаар алырга, корабль-спутниктиң Черни долгандыр эргилиишкининиң үези 89,1 минута; Черниң кырындан бетики ыраашкыны (перигейи) 175 километрге деннежир болган, а ындыкы хемчээли (апогейи) 302 километр болуп турар; оруктун экваторже үглуг ийленчээниң булуну 65 градус 4 минута.

Корабль-спутниктиң космонавт-ужудукчу-биле кады дензизи болза чедирикчи-ракетаның сөөлгү чадазының дензизин санаваска, 4725 килограмм.

Космонавт эш ГАГАРИН-биле ийи талалыг радио харылзаазын тудуп харылзажып турар. Кыска чалгыглыг дамчыдыкчыларның частоталары 9,019 мегагерц болгаш 20,006 мегагерц, а эң кыска чалгыгларның диапазонунда 143,625 мегагерц болуп турар. Ужудуушкунда космонавтың байдалын радиотелеметриктиг болгаш телевизорлуг системаларның дузазы-биле хайгаарап турар.

«Восток» деп корабль-спутникти оруунче ужудуп үндүрүп турган үени космонавт эш Гагарин таарымчалыг эрттирген болгаш амгы үеде эки ужудуп чоруп турар. Амыдыралга эргежок чугула байдалдарны хандырар кылдыр корабль-спутниктиң кабиназында тургускан системалар таарымчалыг ажылдап турар.

Ужудукчу-космонавт эш Гагаринниң олурган «Восток» деп корабль-спутниги оруунда ужудуушкунун үргүлчүлеп турар.

* * *

МОСКВА, апрель 12. (СЭТА). Москваныы-биле 9 шак 52 минутада ужудукчу-космонавт майор Гагаринниң Мүрнүү Американың кырынга ужудуп чорааш, «Восток» деп октаргай кораблинден дамчытканы болза: «Ужудуушкун таарымчалыг чоруп тур, бодумнуң байдалым эки чор».

* * *

МОСКВА, апрель 12-де. (СЭТА). Москваныы-биле 10 шак 15 минутада ужудукчу-космонавт майор Гагаринниң Африканың кыры-биле ужудуп эртип чорааш, «Восток» деп октаргай кораблинден дамчытканы болза: «Ужудуушкун таарымчалыг чоруп тур, деңзи чок байдалды эки эртип чор мен».

* * *

МОСКВА, апрель 12-де (СЭТА). Чер бөмбүрзээн долгандыр ужутканының соонда тормозтап доктаадырының шимчедикчи херекселдерин Москваның шагы-биле 10 шак 25 минута турда ажылдадып эгелээн болгаш космонавт-ужудукчу майор Гагаринниң космиктиг корабль-спутниги Совет Эвилелинде айыткан девискээрге хонары-биле орбита-оруундан чавызап бадыпкан.

Октаргай делгеминче эң баштайгы ужудуушкундан кижиниң чедиишкинниг ээп келгениниң дугайында

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Көрдүнген шинчилелдерни чедиишкинниг доосканының болгаш ужудуушкуннуң программазын күүсеткениниң сөөлүнде «ВОСТОК» деп совет корабль 1961 чылдың апрель 12-де, Москваның шагы-биле 10 шак 55 минутада Совет Эвилелинде айыткан районунга таарымчалыг кээп хонупкан.

Космонавт-ужудукчу майор Гагаринниң дыңнатканы: «Черге хонуушкун чедиишкинниг болган, байдалым эки, кемдээшкин болгаш эьт чуурлуушкуну болбаанын партия болгаш чазакка, Никита Сергеевич Хрущевтуң бодунга илеткээрилеледим».

Октаргай делгеминче кижини ужударын боттандырган чорук октаргайны кижи төрелгетениң чагырып алырының кайгамчык улуг перспективаларын ажыдып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш улустарынга! Бүгү чурттарның улустарынга болгаш чазактарынга! Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенге!

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет Эвилелиниң чазааның

КЫЙГЫРЫЫ

Өндүр улуг болуушкун бүткен. Төөгүде бир-ле дугаар октаргай делгеминче ужудуушкунну кижи кылган.

1961 чылдың апрель 12-де Москва шагы-биле 9 шак 7 минута турда иштинде кижилиг «Восток» деп октаргай корабль-спутниги октаргай делгеминче көдүрлүп үнгеш, чер бөмбүрзээн долгандыр ужудуушкунну кылгаш, бистиң Төрээн чуртувустуң—Советтер чуртунуң ыдыктыг черинге мендичаагай ээп чедип келген.

Октаргай делгеминче ужудуп кирген баштайгы кижи—совет кижи, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатызы болган. Ол дээрге—бойдустуң күжүн кижиниң чижеглээр чүве чок тиилелгези, эртемниң болгаш техниканың кайгамчык улуг чаалап алыышкыны, кижиниң угаазылалының тиилелгези-дир. Октаргай делгеминче кижиниң ужудуушкунунга эге салдынган.

Чүс-чүс чылдарга баар бо маадырлыг чорукта совет улустуң генийи, социализмниң күчүлүг күжү сиңниккен.

Кижи төрелгетенниң депшилгелиг хөгжүлдезинде бо чаа үе-чаданы—тиилээн социализмниң чурту ажытканын Коммунистиг партияның Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак улуг өөрүшкүнүң болгаш дүрүм ёзугаар чоргааралдың сеткили-биле демдеглеп турлар.

Депшилге дээш демиселге ындыг маадырлыг үүлдү кылыр дугайын, техника-экономика талазы-биле улам болбаазырангай чурттар-биле чарыш дугайын шаанда хожудаңгай чораан хаанныг Россия бодап-даа шыдавас турган.

Ленин баштаан коммунистерниң партиязы сорук киирген ажылчын аңгының күзел-соруу-биле, чоннуң күзел-соруубиле бистиң чуртувус социалистиг күчүлүг күрүне болган, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинге көстүп көрбээн бедиктерни чедип алган.

1917 чылдың октябрьда ажылчын аңгы эрге-чагырганы бодунуң холунга апкан турда хөй-хөй, ак-сеткилдиг кижилер безин ол ажылчын аңгы чуртту эргелеп-башкарып, экономиканың, эртемниң болгаш техниканың чадаарда чедип алдынган деңнелин безин хевээр арттырып шыдаар бе дээрзинге чигзинип тургулаан.

Ынчангаш ам кээп, ажылчын аңгы, совет колхозчу тараачыннар, совет интеллигенция, бүгү совет улус эртемниң болгаш техниканың көстүп көрбээн тиилелгезин көргүзүп турар-дыр. Делегейниң өске бүгү күрүнелерин бистиң чуртувус эрткен болгаш октаргай делгеминче орукту бир дугаар ажыткан.

Совет Эвилели диптер аразында боду ужугар ракеталарны эң баштай салып үндүрген, Черниң кылымал спутнигин бир дугаар ужудуп чоруткан, октаргай кораблин Айже бир дугаар чоруткан, Хүннүң баштайгы кылымал спутнигин тургускан, Венера сылдыстың уунче октаргай кораблиниң ужудуушкунун боттандырган. Иштинде дириг амытаннарлыг совет корабль-спутниктер улаштыр-улаштыр октаргайже ужудуушкуннарны кылгаш, черге ээп кээп турган.

Октаргай делгемин шиңгээдип алырында бистиң тиилелгелеривистиң эң дээди чадазы октаргай кораблиниң иштинго совет кижиниң Черни долгандыр тиилелгелии-биле ужутканы болган.

Ажылчын аңгыга, совет тараачыннарга, совет интеллигенцияга, бүгү совет улуска алдар болгаш йөрээл!

Октаргай кораблиниң тургузукчулары—совет эртемденнерге, инженерлерге болгаш техниктерге алдар болгаш йөрээл!

Баштайгы космонавт—эш Юрий Алексеевич Гагаринге—октаргайны шиңгээдип алырының пионерингe алдар болгаш йөрээл!

Коммунизм тургузуп турар совет кижилер бистерге октаргайже эң баштай ужудуп кирер алдар онаашкан. Октаргайны шиңгээдип алырында тиилелгелерни чүгле бистиң улустуң эвес, харын база бүгү кижи төрелгетенниң чедиишкини деп санап турар бис. Бис олзарны оран делегейде бүгү кижилерниң депшилгезиниң, аас-кежииниң болгаш чаагай чоруунуң херээ дээш бүгү улустарга бараан болур кылдыр өөрүшкүлүү-биле бараалгадып турар бис. Бистиң чедиишкиннеривисти болгаш ажыдыышныннарывысты дайынга эвес, харын улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга бараан болдуруп турар бис.

Эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдези болза бойдустуң күштерин чагырып алырынга болгаш оларны кижиниң чаагай чоруунга ажыглаарынга кызыгаар чок аргаларны ажыдып турар, аңаа хамыктың мурнунда тайбыңны хандырар херек.

Бо байырлалдыг хүнде бүгү чурттарның улустарынга болгаш чазактарынга тайбың дугайында сөстер-биле кыйгырыгны база салып тур бис.

Бүгү кижилер, оларның сөөн-язызы болгаш нациязы, кежиниң өөү, шажын-чүдүлгези болгаш социал байдалы хамаан чокка бүгү делегейге быжыг тайбыңны хандырар дээш бүгү күштерин үндүрүннер. Эндере чепсегелиишкинни узуткаалы! Делегейниң шыңгыы контролю-биле чепсегелиишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин боттандыраалы! Ол дээрге тайбыңны камгалаарының ыдыктыг херээнге шиитпирлиг салыышкын болур.

Бистиң Төрээн чуртувустуң бо алдарлыг тиилелгези коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа маадырлыг чоруктарже бүгү совет кижилерни сорук киирип турар.

Тайбыңның, депшилгениң болгаш кижи төрелгетенниң аас-кежииниң херээ дээш чаа-чаа тиилелгелерже, бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Москва, Кремль 1961 чылдың апрель 12.

Октаргай делгеминче ужудуушкунну делегейге эң-не баштай кылган совет космонавт майор Юрий Алексеевич Гагаринге

Эргим Юрий Алексеевич!

Шылгарангай маадырлыг чедиишкинниг болуп — «Восток» деп корабль-спутникке олуруп алгаш, баштайгы космиктиг ужудуушкун кылганынарга холбаштыр Силерге изиг байыр чедирери меңээ улуг өөрүшкү-дүр.

Бүгү совет улус Силерниң алдарлыг маадырлыг чоруунарны магадап турар болгаш ону кижи төрелгетенге бараан болурунуң эрге-ажыктарынга эрестиг, дидим болгаш маадырлыг чорукчуң үлегер-чижээ кылдыр чүс-чүс чылдарда утпас.

Силерниң кылган ужудуушкунунар октаргайны шиңгээдиринге кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа арынны ажыдып, совет кижилериниң чүректерин боттарының социалистиг Төрээн чурту дээш өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле долдуруп турар.

Космиктиг алын-чорук кылыышкынындан төрээн черже аас-кежиктиг дедир ээп келгениңерге чүректиң ханызындан байыр чедирдим. Силерни куспактап тур мен.

Москвага удавас ужурашкыже.

Н. ХРУЩЕВ.

1961 чылдың апрель 12-де.

Ленинизмниң күчүзү бо!

Ак-көк суглуг Улут-Хемниң эге-бажын
Ээлеп чурттаан бөдүүн арат оглу-дур мен.
Ада-өгбем дүжеп чорбаан болуушкунну
Эьдим-чүрээм чымырткайнын дыңнап тур мен.
Октаргайның делгеминче совет кижи
Оккур, дүрген «Восток»-биле ужуп үнгеш,
Чону-биле, партия-биле, чурту-биле
Соксаш дивес харылзаалыг кылыйтып чор.
Улустарга магадаткан совет кижи
Идегелдиг «Восток»-биле ужудуп чор.
Ленинизм тугун туткан совет чоннуң
Улай тиилээр күчүзүнүң демдээ бо-дур!
Октаргайга ужуп чораан совет кижи
Оран-чурттуң делгеминче ээп кел чор.
Маадырлыг совет чоннар эрес оглун—
Майор Юрий Гагаринни уткуп ал тур.
Шолбан, сылдыс аразынче оруктарның
Эге-изин салчып турар араттар бис.
Совет чонну тиилелгеже баштап орар
Эргим-төрээн партияга четтирдивис!

А. ДАРЖАА.

Юрий Гагаринни ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлүг Дептеринде киир бижээн

МОСКВА. (СЭТА). Совет улусту, совет эртемни болгаш техниканы мөңгези-биле алдаржыдып турар, Төрээн чуртунуң эрге-ажыктарынга кызыгаар чок ынакшыл-биле бараан болурунуң кайгамчыктыг үлегерин көргүскен, кижи төрелгетенниң төөгүзүнге көстүп көрбээн эрес маадырлыг чоруу дээш, ленинчи комсомолдуң кижизиткени, октаргайның делгеминче орукту кижилерге бир-ле дугаарында ажыткан делегейде баштайгы космонавт ужудукчу эш Юрий Алексеевич Гагаринни ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлүг Дептеринге комсомолдуң Төп Комитеди апрель 12-де киир бижээн.

ӨӨРҮШКҮ БОЛГАШ ЧОРГААРАЛ

Кызылда ажылдап турар уругларым бажыңынга аалчы болуп келгеш, дүүн дүште олурумда, хенертен радионуң онзагай хевирлиг үнү дыңналы берди.

— Мырыңай октаргай делгеминче корабль-спутник-биле кады Юрий Алексеевич деп ужудукчу эртемниг, майор кижини салып үндүрүпкен-дир—деп, оглум чугаалады.

Удаваанда ол ужудукчу корабль-спутник-биле кады хонзун дээн черинге чедиишкинниг ээп келгенин радио база биске дыңнатты.

Чырык чер кырынга бежен чедичыл иштинде чурттап келген кадай-дыр мен. Мынча болгуже октаргайның далыгыр ындыкы делгеминче, шаанда улустуң чугаазыбиле алырга үстүү оранче кижи ужудуп үндүрүпкен деп чүвенгем дыңнаан боор. «Экер эрес эр, арбас-турбас аъдын мунгаш, часогунун азынгаш, үстүү оранче чеззэш тыртып үне берген... Экер эрес эр, алдын даңына ийилээн сорунза тыртып үстүү орандан черге бадып келген» деп чугле тоолдан ынчаар дыңнаар чүве болгай. Шаандагы тоол-домак ам кээп боттанып турар кайгамчык шаг ышкажыл бо!

Д. ОЮПАЙ,
Өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң хойжузу.

* * *

Совет эртемниң болгаш техниканың аажок улуг тиилелгези бүгү делегейни кайгатты. Эрги Тываның тоолдарында чугаалап турары ышкаш «Курбусту хаанның төре чурту кудай-дээрни эжелеп алыр дээш» кижилерниң дидим атаказы эгелей берди. Иштинде кижилиг «Восток» деп корабль-спутникти октаргай делгеминче бир-ле дугаарында чедиишкинниг салып үндүрген болгаш дедир хондурган дугайында медээни радиодан дыңнааш, төрээн Коммунистиг партиямга болгаш Совет чазаамга, улуг совет чонга болгаш совет эртемге, техникага чоргаарал-биле хайныгып, өөрүшкүмү илередилтер сөстер тыплас-тыр мен.

А. ТАГБА.
«Кызыл-Хавак» шахтазында тепскичи.

* * *

Кижи төрелгетенниң муң-муң чылдар төөгүзүнде октаргай делгеминче бир-ле дугаарында совет кижиниң ужудуп үнгениниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыын бистер—Тыва эртем-шинчилел институтунуң ажылдакчылары—аажок улуг өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле дыңнадывыс.

Улуг совет улустуң кызыгаар чок күчү-шыдалының эң-не чайыннанчак бадыткалы ол-дур. Совет эртемниң болгаш техниканың өндүр-чаагай тиилелгези дээш Коммунистиг партиягa, алдарлыг совет эртемденнерге, инженерлерге, ажылчыннарга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин төөгү эртемнериниң кандидаттары Ю. Аранчын, В. Очур, эртем ажылдакчылары З. Арагачы, В. Осипова, Д. Куулар болгаш өскелер-даа медээни дыңнаан дораан-на бир үн-биле илередип турдулар.

Совет чоннуң маадырлыг оглу, ужудукчу майор Юрий Алексеевич Гагаринге чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, кижиниң кылып болур улуг маадырлыг херектериниң төнчү чок хөйүнге өөрүп тур бис.

Мурнакчы совет эртемге алдар!

А. КАЛЗАН,
эртем ажылдакчызы.

* * *

Октаргай делгеминче бир дугаарында совет кижи—Юрий Алексеевич Гагарин ужудуп үнген деп дыңнадыг бүгү делегейже дораан-на тарай берген. Ындыг деңнээр чүүл чок эрес-маадырлыг чорукту чүгле чаа ниитилелдиң кижизи—бистиң совет кижи кылып болур. Совет кижи дээш чоргаараалымны, өөрүшкүмү соглеп тур мен.

В. ЯЦЕНКО,
область эмнелгезинин эмчизи.

* * *

Дүүн магалыг-ла хүн болду. Красноярскиден Кызылче эьлчеглиг рейс-биле ужуп орган бис. Саян дагларының кадыр мөңгилериниң кырынга ужуп чорувуста бистиң радиостанциявыска 'Москваның үнү дыңналып келди. Октаргай делгеминде Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатызы, майор Юрий Алексеевич Гагарин ужуп турар деп медээни дыңнааш, шуптувус ошкажылкан бис.

Өөрүшкүнүң медээзин самолёттуң пассажирлеринге дораан-на дыңнаткан бис. Кижи бүрүзү-ле бодунуң күзелин, бодалын, өөрүшкүзүн илередирин оралдажып турду. Бистиң экипажтың кежигүннеринге октаргайже ужарының идегелин көргүскен турган болза даалганы күүседир турган ийик бис. Эьлчеглиг рейсти Кызылга доозуп турувуста совет космиктиг корабль «Восток» кылза чогуур даалгазын күүседкеш, Черже менди ээп келген деп чаа медээни дыңнадывыс. Магалыга-дыр!

Ф. Кондаков (самолёттуң командирі).
В. Дрокин (ийги ужудукчу).
В. Толкачев (штурман).

ОБЛКҮҮСКОМДА

Көдээ Советтерге удуртулганы күштелдирер

СЭКП-ниң XXI съездизиниң айтыышкыннарын күүсеттишаан, база «Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазын экижидер болгаш массалар-биле оларның харылзааларын быжыглаар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, Бай-Тайга районнуң Советтери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле ажылды чүгээр экижиткен деп, Тыва облкүүскомнуң хуралы демдеглээн.

Ындыг болза-даа, ниити байдалдың артында хөлегеленип чыдар четпестерни күүском кончуг шын айытканы.

Бай-Тайга райкүүском, оон даргазы эш Ангырбан көдээ Советтерни сула удуртуп турарының ужурунда ажыл-агый болгаш культура-амыдырал талазы-биле салдынган чамдык сорулгалар күүсеттинмейн турар. Чижээ, мал ажылын хөгжүдериниң планы эрткен чылын районга улуг турган, ол кончуг шын, чүге дээрге Бай-Тайга—областың малчын районнарының бирээзи. Ол планны күүсеткени мындыг: мыйыстыг бода малдың — 93,6 хуу, оон иштинде инектиин — 91,2 хуу, өшкүлериин — 75 хуу, хойларныын—80,3 хуу, чылгының—88,5 хуу күүсеткен, хаванны Бай-Тайгага черле камчаардаа өстүрүп, ажаап болур, а ону өстүрериниң планын чүгле 89,3 хуу күүсеткен.

Малдың чемгерилгезин, ажаалгатежээлин багай чорутканының ужурунда чаш төл болгаш улуг мал дыка өлген, төрүүр малдың кызыраар чоруу хөй болган. 100 баш төрүүр малга онааштыр диригте алган чаш мал: бызаалар—74, хураган—55, анайлар—42, кулуннар—60 баш болган. Малдан алыр продукцияны ап көөрге, сүт будуреринин планы 87,7 хуу, эштии—83,7 хуу, дүктүү—86,1 хуу күүсеттинген, а тараа, мал чеми, картофель болгаш ногаа сайзырадырының планы мырынай күүсеттинмээн.

Эрткен чылын байдал мындыг турда, райкүүском оон кандыг-даа түүнелди кылбаан, оон ужурунда бо чылдың 3 айларының дургузунда районга 2473 баш мал, оларның иштинде 1267 чаш төл өлген. Шак мындыг улуг чидириглер ылангыя районнуң эң малчын колхозтары «Мурнакчы» биле «Малчын» колхозтарына болган. «Мурнакчыда» 1022, «Малчында» 533 мал өлген. Малдың өлгениниң база кызыраанының ужурундан мыйыстыг бода мал өстүрериниң планы апрель 1-те чедир чүгле 93,3 хуу, оон иштинде инектернии—85 хуу күүсеттинген.

Сүт будуреринин планы эрткен чылдың бо үеви-биле деннээрге, чүгле 53,3 хуу күүсеттинген. Бо-ла үеби-биле деннээрге, эшт-сүт угланыышкының бир инектен саар сүт 100,3 килограммдан 64,3 килограмм чедир кызырылган. «Кара-Хөл» колхоз күрүнеге эшт садарынга киришпээн, өскээр чугаалаарга районда эң малчын колхоз күрүнеге эшт бербээн.

Район бо чылдың часкы тарылгазынга багай белеткенип турар: амдыгаа чедир 8 тракторлар, 11 андазыннар, 17 чажар машиналар септеттинмээн, колхозтар кывар, чаар материалдар-биле четче хандыртынмаан, хову турлаглары, чемненилге черлери белеткеттинмээн, үндүрүп берген акша-хөренги ажыглаттынмайн турар. Кукуруза болгаш картофель тарыыр черлерге чемишчидирге төктүнмээн.

Шуй, Каргы, Тээли көдээ Советтер колхоз болгаш совхоз будурүлгезин дыка багай удуртуп турар, а райкүүском оларның ажыл-чорудулгазын олче углап-шиглевейн турар. Ындыг болганда — райкүүском ам чүүү кылып турар үвел, ынчаш? деп айтырыг туруп келир.

Чоннуң культура-амыдырал талазы-биле негелделери улам-на улгадып турзажок, көдээ Советтернин хөйү оларны чугулалап көрбейн турар. Клубтарның дерилгези четпес, оларны дыка багай дерип шимээн, уран үүл белгүмнери эки ажылдавайн турар. Клубтарга лекцияларны, илеткелдерни хаая чорудуп турар. Чеди чылдың үшкү чылында алган хүлээлгелер, мурнакчыларның көргүзүглери оларда көргүстүнмээн, бо талазы-биле пропаганда калбарбаан. Школаларда, интернаттарда кижизидилге ажылы сула тургустунган. Оларда хир, корумчурум чок чорук эзлеп турар, интернаттарга турза чогуур уругларга оруннар, идик-хеп, чоорганнар чедишпес.

Райкүүском чоннуң кадык камгалал хөрээнче кичээнгейни кошкак салган. Медицина ажылдакчылары малчыннарга хаая баар, чурттакчылыг черлерниң арыг-шевери дээш демисел чорутпайн турарын облкүүском демдеглээн.

Кара-Хөл, Бай-Тал болгаш өскедаа чамдык көдээ Советтер чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын экижидер талазы-биле барык-ла ажыл чорутпайн турар. Районнуң дыка хөй көдээ Советтери магазиннериниң, столоваяларның ажылын контрольдавайн, хайгааралга албайн турар, оон ужурунда чамдык магазиннер багай ажылдап турарындан аңгыда, антисанитарлыг байдалда турар.

Ажылчы чоннарның хомудалдарын болгаш билдириишкиннерин көрүп шиитпирлээр талазы-биле райкүүском, оон аппарады дыка багай ажылдап турар. Чонну хүлээп алырының хүннери болгаш шактары чаңгыс-даа көдээ Советте доктааттынмаан, кирген билдириишкиннерни бүрүн бүрүткевейн турар. Херек эмгелели үүден-даа багай. Каргы көдээ Советте күүском хуралдарының протоколдарын безин биживейн турар, а Бай-Тал, Көп-Сөөк көдээ Советтерде чонга берген шынзылгаларның үчёдун-даа кылбайн турар.

Көдээ Советтериниң ажылында улуг четпестериниң бар болуп турарын депутаттар-биле, актив-биле ажылдың багайында деп тайылбырлаар херек. Боттарының ажыл-чорудулгазынга чон-биле, хөй-ниити организациялары-биле харылзааны Советтер кошкак тудуп турар.

Бир эвес райкүүскомнуң, оон килдистериниң ажылдакчылары чер-черге чорааш, көдээ Советтерниң ажылынга чогуур дузаламчыны көргүзүп турган болза, мындыг четпестер эвээш турар ийик. Ооданчадаарда соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле безин тодаргай хемчегларни чаңгыс-даа көдээ Совет чыып, мөөнневээн болгаш бадылаваан. Көдээ Советтерниң күүскомнары Көдээ Советтерниң 1961 чылда социалистиг чарыжының негелделерини чугаалашпаан болгаш боттарының аразында хүлээлгелерни албаан.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар чаа эрткен болгай, күүскомнарның составында дыка хөй чаа, аныяк ажылдакчылар кирген. Ындыг болганда оларны сургап, өөредир ужурлуг. Ындыг турбуже, райкүүском олче база-ла сагыш салбаан, ылангыя доктаамал комиссиялар-биле чүү-даа кылдынмаан.

Көдээ Советтерни удуртур талазы-биле ажыл шак мындыг деннелге турар болза, окта болбас. Ынчангаш облсоветтиң күүскому көдээ Советтерни удуртур талазы-биле ажылды күштелдиреринче угланган шиитпирни үндүрген.

Социалистиг чарыштың мурнакчылары

Төөгүлүг чеди чылдың үшкү чылынын 1 кварталында Туранның райүлетпүр комбинадының коллективи будурүп үндүрер продукцияның ассортиментизин калбартыр болгаш шынарын экижидер талазы-биле чамдык чедишкиннерни чедип алган. Квартал планының күүселдезин түннеп көрген, ынчангаш социалистиг чарыштың мурнакчылары илереттинген.

Райүлетпүр комбинадының коллективи будуңу-биле коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демисежип турар. Ынчангаш чарыштың мурнакчыларының одуруунда дыка хөй чаа-чаа кижилерниң киргени таварылга өвес.

Күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидериниң болгаш продукцияның-бот-үнезин чиигедириниң болдуварла аргаларын ажыглап тургаш, комсомолчу чазаныкчы Ануар Ахматдулин 1 квартада эң бедик көргүзүглерни чедип алган. Оон кылып үндүрген продукциязы шынар талазы-биле тергиин эки. Квартал планын ол 135 хуу күүсеткен.

Туран бажында ыяш белеткээр участокта трактор-биле чүдүк сөөртүр ажылды хоочун тракторист Виктор Федулов кызымаккай күүседип турар. Анаа быжыглаан трактор тайганың кадыр-берт черлеринге ам септелге чокка ийи сезон эртүр ажылдап келген. Ол тракторунуң техниктиг байдалы ам-даа дыка эки.

Белеткеттинген ыяштарны тудуг объектилеринге чедирери чазын оруктар баксыраан үеде эн-не берге болгаш харылсалгалыг ажылдарның бирээзи. Ыяш сөөртүр машиналарның чоллаачылары дүне оруктар дона бергенин ажыглап тургаш, хүн бүрүнүң ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип, кызымаккай ажылдап турарлар. Ылангыя чоллаачы А. Блинов планын 125 хуудан кудуу эвес күүсеттишаан, чарыштың мурнакчызы болуп турар.

Хоорай Советинин депутады, ыяш кезикчизи эш Маады Көрген бодунуң бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чазлап алган. Бензин-биле ажылдаар «Дружба» деп хирээ-биле ажылдавышаан, ол хүн бүрүде ажыл нормазын 110 хуудан кудулаттайн турар.

Дааранылга цегинде калбарган чарыштың мурнакчызы З. Еременконун күш-ажылчы чедишкиннерин онзалап демдеглээри чугула. Ол будурүлге планын ай санында 125—150 хуу күүсеттишаан, чүгле эн эки шынарлыг продукцияларны будурүп турар.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

ШКОЛА, БАШКЫ, КҮШ-АЖЫЛ

Школачыларны деткээн

Апрельдиң эгезинде Эрзин районнуң Эрзин суурунга чөвүлел хурал болган. Анаа районнуң школачыларының өөредилгезин ниитиге ажыктыг күш-ажыл-биле сырый холбаштырар дугайын чугаалашкан. Хуралга колхозтар даргалары, агрономнар, көдээ Советтериниң күүском даргалары, школаларның директорлары, өөредилге эргелекчилери, биология болгаш күш-ажыл башкылары, районнуң удуртур ажылдакчылары киришкен.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турарының база бо талазыбиле башкыларның сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң секретары эш О. Шырап, школачыларның өөредилгезин ниитиге ажыктыг күш-ажылбиле канчаар холбаштырып турарының дугайында илеткелди районнуң улус өөредилгезиниң инспектору эш А. Дахалаев кылганнар.

1960 чылда районнуң школачылары Мөренге 90, Нарынга 80, «Кызыл сылдыс» колхозка 50 хураганнарны азырап өстүргеш, чазын колхозтарга онча менди дужаан берген. Оон ынай өөреникчилер чайгы үеде школаларын септээринге, мал чеми белеткээринге, часкы үеде хой кыргылдазынга кызымаккай киржип, боттарының ак-сеткилдиг күш-ажылын көргүзүп келген болгаш ам-даа көргүзер.

Районнуң школаларында күш-ажылдың башкылаашкыны экижээн. Сарыг-Булуң ортумак школазында күш-ажыл башкызы эш Таранов чөөлдеринге хүн бүрү эки белеткенип, өөредилгени амыдырал-биле холбаштырып турар. Школада 5 өөреникчиден тургустунган тудуг звенозу, 58 өөреникчилерден тургустунган будурүлге бригадазы организастаттынган болгаш олар онаашкан ажылдарын эки кылып турар.

Оон-биле кады өөреникчилериниң күш-ажылчы кижизидилгезинде четпестер база хөй. «Кызыл сылдыс» колхозтуң баштаар чери Сарыг-Булуң школазының өөреникчилер бригадалары-биле кошкак харылзаалыг. Чамдык школаларның дуржулга участоктары ам-даа биче болгаш анаа дуржулганы кошкак чорудуп турар. Районнуң школалары парниктерни кылыр, чигир свёклазын тарып өстүрер ужурлуг. Чаа өөредилге чылында школаларның мастерскияларынга ыяш материалдарын четче белеткээр, тарылга шөлдеринге чемишчидилгелерни хөйү-биле төгер болза чогуур. Колхозтарның баштаар черлери, көдээ Советтер, агрономнар школалар-биле быжыг харылзааны тургусса чогуур.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери районнуң школачыларының СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур хүлээлгелерин деткээн. Школачылар школа бүрүзүнге 7-ден 20 гектар чедир шөлге кукуруза тарыырын, 5-тен 10 га чедир шөлге картофель олуртурун, 1—1 гектар черге чигир свёклазын өстүрерин, 15-тен эвээш эвес хаваннарны өстүрерин, колхозтарга 1—1 тонна дүктү кыргып бээрин хүлээнген.

Ш. СЕРЗЭДАР.

Чоокта чаа Кызыл хоорайга уругларның техниктиг чогаадылгазының делгелгези болган. Анаа хоорайның школачылары хөй-хөй модельдерни киириштирген.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 7 ортумак школазының өөреникчилериниң кылганы, хөделип турар электри станциязының моделинин чанында. Фото В. Уколовтуу.

ДЕЛГЕЛГЕ, КӨРҮЛДЕ

Улуг-Хем районнуң школачыларының бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүү болгаш уран-шевер кылыгларның делгелгези Шагаан-Арыгта болган.

Хоорайның № 1 болгаш № 2 ортумак школаларының, Арысканның сес чыл школазының өөреникчилери делгелгеге солун кылыларны киирген. № 1 ортумак школаның онгу классчызы Сергей Аристовтуң кылган столдары, алдыгы классчылар В. Мареевтин, Люба Некрасованың ыяштан оюп тургаш хөөлеп, шокарлап кылган чүүлдери солун болган.

Арыскан сес чыл школазының өөреникчилериниң даараан национал тоннары болгаш көдээнин ажыл-ишчилериниң, школаның амыдыралын көргүскен фоточуруктары солун-даа, эки-даа болган.

Школалар аайы-биле көргүскен бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери база солун эрткен, хөй кижилерни магадаткан.

Комиссия өөреникчилериниң кылган чүүлдериниң делгелгезинин болгаш концерттериниң ниити түңнелин үндүрген. Школачыларның бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүүнүң талазы-биле бирги черни Баян-Кол школазының өөреникчилери алган. Олар аккордеон-биле шаңнаткан. Өөреникчилериниң кылган чүүлдер талазы-биле бирги черни хоорайның № 1 ортумак школазы эзлээн. Элээн хөй өөреникчилерни өртектиг белектер-биле шаңнагылаан.

Д. АРАКЧАА.

Чурукта: Кызылдың № 3 школазының 4-кү класзының уруглары акробаттыг көргүзүүнү күүседип турары. Фото В. Чапайкиниии.

Бир интернатта

Школачылар кичээлдерден дашкаар үелерде эки дыштанып, хостуг үезин чөп эртүрүр ужурлуг. Аксы-Барлык ортумак школазының интернадында ындыг байдалды чедип алыр дээш чамдык ажылдарны кылган. Өөредилге чылының эгезинден тура-ла, интернатка хүн чурумун доктаадыт, ону шыңгыы сагыырынга өөреникчилерни чаңчыктырып эгелээн бис.

Интернатта уругларны өрээлдерге класстар аайы-биле хуваган. Өрээлдер иштин шевергин каастаан. Өрээл бүрүзүнде «өрээл булунун» тургускан.

Хостуг үеде өөреникчилер бөлүмнер ажылынга киржип, кандыг-бир ном дугайында азы солун темага чугаалажыышкыннарны кылып турар. Элээди өөреникчилерге комсомол төөгүзүн среда санында таныштырып турар. Четверг санында интернат чөвүлели чыглып, эрткен неделяның ажылын түннеп, оон соңгаар кандыг ажылдар кылырын сүмележип ап турар. Субботада арыгшевер хүнүн чарлап, өрээлдериниң иштин аштап, чоорган, сыртык, дөжектерни арыглап турар бис.

Интернатта 6 бөлүм доктаамал ажылдап турар. Башкы Кертик-оол Сарыглар 16 кижини электриктер кылдыр белеткеп турар. 10 кижи кино үндүрүп билир апарган. Боттывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң 36 киржикчизи 56 тумбочка шыыгларын, 247 ак чоорганнарны, 179 сыртык хаптарын, 103 платьени даараннар. Оон аңгыда олар оолдар өрээлдеринге баргаш, орбак сыртык хаптарын, ак чоорганнарны база септеп-селип даарап турарлар.

Бистиң интернаттың кижизиттиргеннери столоваяга аъш-чемни белеткээринге дузалажып, өрээлдериниң шалазын чуп, ханазын чугайлап, бот хандырылганы дыка калбарткан. Олар солуннарны, журналдарны номчуп, районнуң сураглыг кижилери-биле ужуражылганы эрттирип турарлар. Чоокта чаа оларга Барыын болгаш Чөөн Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының Новосибирскиге болган чөвүлел хуралының киржикчизи, «Барлык» совхозтуң директору О. Дугер аалдап чораан.

Өөреникчилер чайгы үеде совхозтуң ажыл-ишчилеринге эвээш эвес дузаны чедирер. Эрткен чылдан эгелеп трактористээн 16 оолдар болгаш уруглар, ам чаа ажылдап эгелээр элээн каш уруглар, оолдар бисте бар. Бо чылын 10 хаванны өстүрер, 20 гектар черге кукурузаны тарыыр болгаш 6 тонна чыжырганны чыыр хүлээлгени алган бис. Интернат чанында 300 ыяшты олуртуру көрдүнген. Өөредилге чылы доозулган соонда 24 уруглар Алашта сүт-бараан фермазынга саанчылаар, оларның ажылдап кедер хевин интернаттан хандырар.

А. ХЕРТЕК.

Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык ортумак школазында профэвилел комитединиң даргазы.

АДА-ИЕЛЕР—ДОКТААМАЛ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Тес-Хем районнуң Берт-Даг сес чыл школазының өөредилге-кижизизилгелиг ажылынга төрелдер комитеди улут дузаны көргүзүп турар. Өөредилге чылының эгезинде 21 кижи составтыг төрелдер комитедин соңгуп тургускан, оон даргазынга Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хой фермазының эргелекчизи коммунист эш Доюндуп Биче-оолду соңгаан.

Төрелдер школада партия, комсомол, профэвилел организацияларыбиле, тус-тус башкылар-биле эки харылзажып, кичээлдерге олуржуп турар. Эш Д. Биче-оол бодунуң фермазының хойжуларынга уругларны өөредириниң болгаш кижизидериниң талазы-биле беседаларны кылып турар.

Уруглары кошкак өөренип турар ада-иелерни комитетке чалап олуртуп, оларга ажыктыг сүмелерни берип, үлегерлиг ада-иелериниң дуржулгазын таныштырыгылаар. Ада-иелер ортузунга ажылын чорударда, башкылар коллективи төрелдер комитединге даянып турар. Ол талазы-биле мындыг чижекти ап болур. Бир эвес школага өөредилгениң шынары бирги улдунда 80 хуу турган болза, ам үшкү улдунда 93 хуу чедир өрүлээн. Бистиң школада 13 тергиин болгаш 63 эки өөредилгелиг өөреникчилер бар.

Өөреникчилериниң өөренириниге, дыштанырынга болгаш ойнап хөглээринге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче төрелдер комитеди улут кичээнгейни салган. Уруглардың идик-хеви арыг-силиг, галстуктары, солуур моюндуруктары четче. Өөредилге херектеринде келир өөредилге чылынга септелге чокка киирер дээш бүгү школага чырышты чарлаан.

Төрелдер комитеди—башкылар коллективиниң эки дузалакчызы. Оон-биле сырый харылзашпышаан, бистиң школаларыстың башкылары өөредилгениң шынарын экижидип, өөреникчилериниң чурум үревес, арыгшеверни сагыыр чоруун чедип алган.

И. БАДРА,
Тес-Хем районнуң Берт-Даг сес чыл школазының директору.

ХОВУ АЖЫЛЫН КОМПЛЕКСИЛИГ МЕХАНИЗАСТААРЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

☆ ☆

Академик А. Н. КАРПЕНКО

☆ ☆

СЭКП ТК-ның январь Пленуму болза бүгү бар аргаларны эн долузу-биле ажыглап тургаш, көдээ ажыл-агый культураларының дужүүдүн дериин белдерин бо чылын-на чедип аптарынче көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин кыйтырган. Бо сорулганы боттандырарынга мурнакчы агротехниканы ажыглаарыбиле чергелештир көдээ ажыл-агый машиналарын эн эки ажыглаары эргежок чугула. Колхозтар болгаш совхозтар сөөлүү беш чылдың иштинде көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү дыка хөй машиналарын алганнар. Ынчалза-даа олар ындыг-ла эки ажыктыг кылдыр адилеттинмейн турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларының кол сорулгазы болза, көдээ ажыл-агыйның байлак техниказын шын ажыглап тургаш, улуг курлавырларны илередип турар болгаш оларны хөделдирип ажыглаар: агрегаттарын будурүкчүлүүн улгаттырар, күш-ажылдың чарыгдалдарын, ылангыя дүрген күүседир база хөй күш кирер ажылдарга эвээжедир, ынчангаш бүгү будурүлге чорудулгаларының шынарын дыка бедидер. Бо чорук болза көдээ ажыл-агый ажылдарын агротехниктиг эн дээре хуусаалда күүселир арганы бээр, ол дээрге дужүүтү дыка бедидериниң эргежок чугула негелдези болур. Оон-биле кады, дужүүтүн чидириин чок кылырынга, шынарын экижидериге болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедириге ол дузалаар.

I.

Мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агый агрегаттарының будурүкчүлүүн дыка улгаттырганы, ажылдың шынарын экижиткени база чыл бүрүде-ле доктаамал, бедик дужүүтү ап турар апарганы билдингир. Олар администрация ажылдакчыларын кызырып тургаш, оларны будурүлгелерге киргени мал чеми болгаш техниктиг культураларның — кукурузаның, картофельдиң, мал чеминге чигир свёклазының, үстүг культураларның тарылга шөлүн калбартыр арганы оларга берген, ол чорук ажылагыйларның орулгалыын бедиткен.

Машина будурүүнүн ажылдаарда чогуур шимчээшкинин дүргедедир болза оларның будурүкчүлүүн бедидип болур. Сөөлүү чылдарда колхозтар болгаш совхозтар кожуг машиналарының орнунга гидравликаның дузазы-биле башкарып ажылдадыр болгаш кожукчуларга тускай кижи чоокка ажылдаар чиик, шимченгир, эштиг машиналарны ап турары ону чедип алырын чиигедип турар.

Хову ажылының барык бүгү машиналарының дүргеделин мурнунда ажыглап тургынына көөрде 30—50 болгаш оон-даа хөй хуу дүргедедип, хереглеп турарын эртем-шинчилел ажылдарының болгаш ажыл-агый практиказының түннелдери илередип көргүзүп турар. Андазынның кол уну, культиваторнуң бистери, үрезин чажар машинаның сошниктери, тараа кезер машинаның кезер аппарады чижектиг ажылдаар кезектериниң тургузуу база ол ышкаш, машинистин болгаш кожукчу кижилериниң ажылдаарына байдалдар машинаның ажылчын дүргеделинин хемчээлин кызыгаарлап турар.

Чарган черге ажылдаарда бир шакта 10 километр ажыг дүрген чоруур кыдыр санап кылган. «Т-75», «МТЗ-5-М», «МТЗ-5 ЛС» деп маркалыг илчирбе болгаш дугуйлуг дүрген чоруктуг тракторларны бистиң үлетпүрүвүс кылып үндүрүп турар. Ажыл-агыйларның сөөлүү чылдарда ап турары «ДТ-54 А» болгаш «МТЗ» деп тракторлар көдээ ажыл-агыйның хову ажылдарынга бир шакта 10 километр чедир дүрген чоруур арганыг. Ындыг янзылыг, совхозтарның болгаш колхозтарның механизаторлары дүрген чоруктут тускай тракторлар чокта-даа дүрген чоруур агрегаттарны тургузуп болур арганыглар.

Андазыннарны бир шакта 7 километр чедир дүрген ажылдап шыдаарын шинчилел ажылдары тодаткан. Чер чарарынга бир шакта 7—10 километр дүрген чорууруна таарыштырган чаа андазыннарны заводтар кылып үндүрүп турар.

Үрезин чажылгазының мурнуу чарында хөрүүнү болгаш чайын андарган черни болбаазырадырынга аскыыр болгаш кожуг культиваторларны, чидиг диштиг база дискелиг илиирлери, дискелиг лушильниктери бир шакта 9 километр чедир дүрген чоруур кылдыр ажыглап болур. Тараанын дискелиг сеялкаларын, одуруглуг, лафет чок болгаш аскылыг жаткаларны шакта 9 километр чедир чорудуп, чедишкиниибиле ажылдап турар.

Ындыг болганда, колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның кол-кол ажылдарын ам безин бедиткен дүргеделге күүседип болурлар.

Бо дугайын Украинаның мурнуу талазының, Сибирьниң, Поволжьениң мурнакчы механизаторларының дужулгазы бүзүрелдии-биле көргүзүп турар. Чижээ, Одесса областың хөй-хөй механизаторлары эрткен чылын янзы-бүрү агрегаттарны элээн бедиткен дүргеделге ажылдаарын шингээдип алганнар. Машинаны дүрген чорудуп ажылдап турар механизаторлар купуруузаның одуруглар аразын ийи катап болбаазыратпышаан, ону тараа кылдыр база силоска ажаап ап турганнар болгаш оон аңгыда тараана чада кестирип турганнар. Бүгү ажылдарны агротехниктиг хуусаалларында, бедик шынарлыг, чиик өртектиг күүседип турганнар.

Дүрген ажылдаар агрегаттарның будурүкчүлүүн улам ынай бедидер сорулга-биле механизаторлар болза дүрген ажылдаар агрегаттарга ажылдаар бригадаларны организастаан, агрегаттарга тускай томуйлаан бригадаларны ажылдадып турар, үрезин уруушкунун болгаш чыгыынган продукциялардан бункерлерни хостаар үеде машиналарның ажыл чок турары эвээжеп турар. Машиналарның дүргедедиг ажылдаарынче чер болганга шилчип кирип турары-биле холбаштыр, шөлдерни планнаарының болгаш оларның кырын дескилээринин айтырыы тургустунуп турар, ол ажыл механизаторларның ажылдаарына байдалды чиигедиринге, машиналарның эдилелин узадырынга болгаш оларның үрелир чоруун чок кылырынга эргежок чугула. Шөлдүн кырын дескилээринин бир эки аргазы болза тускай аңаа таарыштыр кылган андазын-биле андарары болур, оон-биле андарыштарга андарган ширектин кырлан чалдары-даа, оорганлаанчак черлери-даа чок болур. Ынчалза-даа үлетпүр черлери бир бөлүк ындыг андазыннарны кылып үндүргеш, ам оозун барык кылбастай бергени хомуланчыг.

Эртем ажылдакчылары болгаш конструкторлар дүрген чорууп ажылдаар машиналарны улам ынай сайзырангайжыдарынга элээн каш янзы дөзевилелдериниң тургузуун чоотаадып кылыр хүлээлгелиглер. Тарылга агрегаттарының шимчээшкинин четче, дорт болдурарын автоматчыдарын, одуруглар аразының кылыгларының калбааның хемчээли доктаамал болуурун, үрезинни хөрүүнүүн чогуур ханызынга хөмерин болгаш оларның бот-боттарындан аразының ырак-чоогунун бир демей болурун чедип алыр херек.

Хөрүүн болбаазырадыгазын доктаамал бир ден, ханы чорудар болгаш камгалал зоналыг бистиг культиваторнун ажылын автоматчыдары эргежок чугула. Тараанын үнүжү шокар болган черге тараа ажаап алышкынының машиналарының шимчээшкинин аңаа таарыштыр автоматчыдар херек.

Дүрген чоруктут машиналарга ажылдап турар механизаторларның ажылының байдалын база эжижитсе чогуур—тракторларда болгаш машиналарда олурар, турар черлерин сайзырангайжыдар.

II.

Бо чылын дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар кукурузаны тараа кылдыр база силоска тарыырының тарылга шөлүн калбартырлар. Ындыг болганда бар турар техника биле кукурузаны агротехниктиг хуусаада канчаан тарып алырыл деп айтырыг туруп кээп турар. Ынчаарга хөй-хөй ажыл-агыйларда дөрбелчин-уяланчак чажар сеялкаларның будурүкчүлүүн мурнакчы механизаторларның чедип алганындан каш катап эвээшти ажылдап кылып турарлар. Дербелчин-уяланчак чажар сеялкаларның будурүкчүлүүн бедидери—бо дээрге механизаторларны өөредириниң, комплексилиг бригадаларны организастаарының, мурнакчыларның дужулгазын ажыглаарының аргазы-биле ажыглап ап болур чугула курлавыр бооп турар.

Кукурузаны силоска ажаап алырынга «ПСК-1,8» деп маркалыг чартык аскылыг чаа комбайнны чогаадып кылган, ол комбайн «СК-2,6» комбайнга дөмейлээрге чиик-даа, шимченгир эштиг-даа болгаш элээн сайзырангай. Кукурузаның мочургазын үзе тыртып-даа, үспейн-даа силоска ажаап алырынга «УКСК-2,6» деп чаа комбайнны база кылган. Бо комбайннарны чогаадып кылган Гомсельмашзаводу мону массалыы-биле кылып үндүрериниге ам-даа кидбейн турарын четпес деп демдеглезе чогуур.

Тараа будуреринин кол курлавырларының бирээзи болза кукурузаны тараа кылдыр будуреринин дыка улгаттырары болуур деп СЭКП ТК-ның январь Пленумунун доктаалында онзалап айтып турар. Тараа кылдыр өстүрүүн кукурузаның ажаалдазын шыдаттынар шаа-биле механизастаарын бо улуг сорулга негеп турар. Ындыг турбуже кукуруза ажаарының «ККХ-3» деп маркалыг комбайнны кылып үндүрүп турары хереглелинге дөмейлөөрге дыка эвээш. «ККХ-3» биле «УКСК-2,6» комбайннарны кылып үндүрериниге дүрген көвүдедириниң аргаларын дилеп тывары эргежок чугула. Чурттуң мурнуу талакы районнарының ажыл-агыйлары кукурузаны комбайн-биле шуут кезип, ажаап алырын, оон тараазын силостуң ханазын шаккан траншейлеринге ажаап кадагаалаарын херек кырында шиңгээдип алганнар. Бар турган тараа комбайнларын ажаап алышкынга таарыштыр эде дерип ап турарлар. «СК-3» комбайн «ЖКН-2,5» деп тускай жаткалыг ажылдаанда эн эки түнелди берип турар, ынчалза-даа ону будурүүн үндүрериниге Ростов улус ажыл-агый чөвүлели амдаа четчир кылдыр организаставаан. Тараа кургадыр бүгү бар чүүлдери долузу-биле ажыглаза чогуур, ол чорук кукурузаны комбайннап шуут кестирип, ажаарының шөлүн улгаттырар арганы бээр.

III.

Мал ажылын хөгжүдеринге чигир свёклазы аажок улуг ажыктыг. Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының зоналар аайы-биле болган чөвүлел хуралдарынга эш Н. С. Хрущев бодунун чугааларынга ол дугайын бүзүредип көргүскен. Бо чылын колхозтар болгаш совхозтар чигир свёклазының тарылга шөлүн калбартып турарлар. Чигир свёклазы—хөй күш негеттинер культура, ынчангаш ону чаа районнарга тарып өстүрериин, ажаап алырын механизастаары чугула. Чигир свёклазын эн баштай тарып өстүрүп турар ажыл-агыйлар тараа, ногаа болгаш техниктиг культуралар тарылгазынга хереглеп турар машиналарны аңаа ажыглаар ужурлуг.

Фабрика чигир свёклазын тарыырда оон одуругларының аразын алды одуруглуг система өзүгаар, 45 см. кылып турар, свёкланы тарыырынга, үнүштерин өстүрериге болгаш ажаап алырынга хереглеп турар бүгү машиналарны аңаа таарыштырган. Ынчангаш чаа черлерге свёкланы тарыырда ол машиналарны ажыглап болур кылдыр эргиделе хереглеп турган ол алды одуруглуг, одуруглар аразын 45 см. кылдыр тарыыр схеманы ажыглаза чогуур.

Чигир свёклазының үнүп, өзүп турар сыптары ылангыя сыптарының өзүлдезинин баштайгы үеезинде ажаалдага аажок негелделиг. Бир эвес ажаалдазын озалдадыр ийикпе азы ону багай ажаар болза багай, тарамык өзүп үнер, ону бок үнүштер дүй алы бээр. Ындыг болганда свёкланы эн баштай өстүрүп турар механизаторлар оон агротехниктиг чурумнарын эки өөренири болгаш хереглеттинер машиналарны, оларның ажылчын органнарын өй-шаанда белеткеп алыры эргежок чугула. Свёкланы тарып, өстүрериниң бүгү ажылын комплексилиг докторлаамал бригадага дагзыр болза чогуур.

Чигир свёклазын тарыырынга ангысты ханы андаргаш, аңаа органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни төккен ындыг участокка та-

КЕЛИР ҮЕНИН ЭМЧИЛЕРИНДЕ

Кызылдың медицина училищези

Эжик аксында бичежек бажыңны таварты эрткеш, тарымал ыыштар аразында орук-биле Кызылдың медицина училищезинче кире бердивис. Өөредилге кабинеттеринде кичээлдер эртип турган. Коридор ыржым.

Училищенің директору Г. А. Шкатов өөредилгени амыдырал-биле холбаштырар дугайында хоойлуну училищеде канчаар күүседип турарын биске таныштырды.

— Өөредилгени амыдырал-биле холбаштырарын бистин медицина училищезинге хамаарыштыр алырга, өөредилгенің дээштиг, чедингир хевирлерин ажыглаары болур. Ону чедип алырда, сургуулдарның билиглерни шинчээдип алырынче, оларны херек кырында ажылдап билириңге өөредиринче кол кичээнгейни салып турар бис. Ол сорулга-биле Кызылдын эмнелге черлери-биле сырый харылзааны тургузуп, сургуулдарны ынаар практикаладып чорудуп турар.

ЭМЧИЛЕР БАШКЫЛАП ТУРАР

Конга хапкан. Училищеге үр чылдарда ажылдаан дуржулгалыг эмчи-башкы Фаина Степановна Мясина кичээл эртиришп тур.

—Эрткен кичээлде өөренген материалды кым канчаар билип алган эвес, дыннап көрээлинер—деп, Фаина Степановна эгеледи,—Валя Уйнук-оол, бронхит аарыглар деп үүл? Олар кандыг чыдагааннардан тыптып келирил? Оон аараан кижилер кандыг болурул? Ону канчаар эмнээрил база бистің областың аптекаларында анаа удур амгы үеде кандыг-кандыг эмнер барыл?

Фаина Степановна — дуржулгалыг башкы. Ол сургуулдарны кичээнгейлиг дыннап, оларның харыларын бүтү талазы-биле тодаргай билир.

— Бронхит аарыгларның илерээн демдектерин шын алдын, Валя. Ынчаарга оларның кайызы чүгле бронхит аарыгларны айтып турарын а кайызы өске аарыглар үезинде база тыптып болурул?—дээн ышкаш немелде айтыыглар харылап турган кижинин билиин хынаары-биле кады өске сургуулдарга база тайылбыр болур.

Училищеде сөөлгү чылдарда штаттан дашкаар башкыларның саны өскен. Дуржулгалыг эмчи Пинемин Петрович Гусев элээн каш чылдарда анатомия башкылап келген. Область эмнелгезинің ижин аарыглар салбырының эргелекчизи Мария Ивановна Горбунова, кезер салбырның эргелекчизи Владимир Федорович Башкиров, уруглар эмчизи Лидия Ивановна Карбышева хамаарышкан тускай эртемнериниң талазы-биле кичээлдерни эрттирип турар.

Ынчаарга сургуулдарга база бир ажыктыг болгаш солун үүл болза чамдык хүннерде Кызылдың эмнелге черлеринге эрттирип турар практика болур. Олар аарыг улус хүлээп алыр эмчилерниң ажылын хайгаарап, балыг шарыыр өрээлге ажылдап, азы аарыг улуска эм сыкыртып болур.

Уруглар эмчизи Карбышеваның болгаш № 2 поликлиниканың ниити аарыглар эмчизи Болотинаның кабинеттеринге училищенің сургуулдары хүн бүрүде практиктиг чанчылдарны шинчээдип ап турар. Лидия Ивановна Карбышева ийиги курстуң сургуулу Джемма Островскаяга аарыг уругларны шинчидип, оон канчаар билип алганын айтырып, частырыгларын эдип турар.

— Дуржулгалыг тускай эртемниг ажылдакчылар-биле харылзаа сургуулдарга кончут күзенчиг. Ол кандыг-даа лекциядан артык дээштиг, ону өөредилге деп-даа, катаптаашкын деп-даа сөглеп болур — деп, Лидия Ивановна чугаалап турар.

ДЗЗРЕ ӨӨРЕНИП ТУРАРЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

Өөредилгеге кызымак, эки демдектерни ап турар сургуулдар эвээш эвес. Бирги курста Валя Самдан, Надя Евтушенко, Женя Зуева; ийиги курста Островская Джемма, Луиза Марьясова. Анчимаа Чооду эки өөренип турарлар. Арткан сургуулдар оларга деңнежир дээш номнарны номчуп, катаптап, анатомия кабинединге өөредилге көргүзүглерин ажыглап турарлар.

Келир өөредилге чылынга уткуштур училище анатомия музейин дерип доозар. Ам өөредилге көргүзүглери, кижиниң мага бодун пластмасстан кылган макеттер Москвадан кээп эгелээн, а чамдыктарын маңаа белеткеп алыр.

Училищеге анатомия музейинин ужур-дузазы улуг. Москванын, Ленинградтың болгаш өске-даа хоорайларның медицина училищелериниң үлегери-биле училище сургуулдарны байлак көргүзүг херектелдери-биле хандырып, ханы, быжыг билиглерни бөөр.

Сургуулдарның хостуг үеде дыштанылгазынче база эвээш эвес кичээнгей салдынган. Күш-культура болгаш спорт бөлүмнери, маргылдаалар, солун кежээлер болгаш номчулгалар удаа-дараа болуп турар. «Медицинада чаа үүлдер» деп бюллетень, хана солун болгаш сатириктиг хуудус үргүлүү үнүп турар.

Амгы үеде мында 235 кижи өөренип, фельдшерниң болгаш акушерканың тускай мергежилдерин шинчээдип ап турар. Бо чылын областың колхозтарында болаш совхозтарында эмнелге салбырынга ажылдаары-биле 65 доозукчулар аъттаныптар. Олар ам база көдээде практика эрттирип турарлар. Фая Очур-оол, Валя Күдер-оол, Луиза Токмачева теоретиктиг билиглерни эки шинчээдип алгылаан.

ЭМЧИ БОЛУРУ—ХҮНДҮЛҮГ

Тыванын колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери ханы билиглиг эмнелге ажылдакчыларын маңап турарлар. Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозунуң ажылчыны, септелге машиназының механиги Иван Данилович Шабунин училищеге аалдан кээп чораан. Оон оглу Анатолий багай өөренип турар, ынчангаш Иван Данилович училищенин директору эш Шкатов-биле чугаалажып, Анатолийнин өөренирининге таарымчалыг байдалды ада-иениңдээ, училищениң-даа талазындан демнежип тургузуп бөөрин сүмелешкен.

— Часкы тарылганы бедик деңнелге эрттирер дээш, белеткелиивисти улам-на күштелдирип турар бис. Бистің район бо чылын улуг хүлээлгелерни алган, кижи бүрүзү районнуң алдар-адын утпас ужурлуг. Ам-даа кылыр ажыл хөй. Мээң белеткеним алыр үүлдерим базала хөй. Ынчалзажок бөөр чоруқ кылып, оглумну таарыштыр тургузарына кириишпейн баар аргам чок. Бистерге, ховунуң ажыл-ишчилеринге, мергежилдиг эмнелге ажылдакчылары херек, мээң оглум ону медерен билген турар ужурлуг — деп, бөдүүн механизаторнуң сөзү ол.

Училищенің дыка хөй доозукчулары шагда-ла чедишкинниг ажылдап, чоннуң хундүлелин чаалап алган. Каа-Хем районнуң Сизимде эмнелге салбырының эргелекчизи Николай Добычин, Тес-Хемде фельдшер Чооду Борбай-оол эки ажылдап турар. Чамдык доозукчулар медицина институдунга улаштыр өөренгеш, ам эмчилер апаргылаан.

Эмчилернің тускай эртеминге, чоннуң кадыын камгалаар хүндүлүг хүлээлгеге тураскаткан лекциялар, беседалар, ном номчулгалары училищеге бо-ла болгулаар. Эмнелге ажылдакчыларын чон маңап турар, ынчангаш аныяк сургуулдар боттарының билиин, арга-мергежилин чоннуң, партияның негелделеринге бараалгадыр ужурлуг.

А. ДҮЛҮШ.

Чуруктарда: үстүнде — анатомия кабинединде (солагай талазындан)—Толя Осин, эмчи-башкы П. П. Гусев, Надя Евтушенко, Валя Самдан; **адаанда чурукта**—училищеге штаттан дашкаар он чыл ажылдап турар аптека эргелекчизи Нина Константиновна Чекменеваның кичээл эрттирип турары.

Фотолары **В. ЛУТКОВТУУ.**

БАРЛЫК БУГАЗЫН АЖЫГЛААРЫ — БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ КУРЛАВЫРЫ

Чер ажылының дүжүдүн бедидериниң эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның январь Пленуму онзалап айытқан. Ынчаарга, Барыын-Хемчик районга тарааның дүжүдү эрткен чылын чавыс болган. Ылангыя гектар черден кукурузаның чугле 80 центнер ногаан массазын алган. Чер ажылының дүжүдүнүн чавыс болган бир кол чылдагааны үүдел дизе, районда суггарылга ажылынче кичээнгейни сөөлгү чылларда кошкатканында, тарааның чайны суггарылгазын барык чоруттайн келгенинде.

Тарааның чайны суггарылгазын дээре чорудуп тургаш, бедик дүжүттү мурнунда чылларда чедип ап келген тараажылар районда бар. Чижээ, «Большевик» колхозтуң чер суггарыкчызы турган эш Сүрүн 1958 чылда кызыл-тастың гектар бүрүзүнден 22 центнер дүжүттү алган. Ындыг турбуже, ол мурнакчы тараажының эки дүржүлгазын районга үүгле нептеретпээн эвес, харын суггат бугаларын барык өктаан турган. Тарааның часкы, чайны суггарылгазын калбаа-биле чорудар чоруқ бедик дүжүттү алырының чугула курлавыры болганда, эрги бугаларны септээри, чаа бугаларны тудуп, ажыглалга киирери хүннүн чугула айтырыы болуп турар.

Хамыктың мурнунда Барлык бугазының тудуун дүрген доозар, ону ажыглалга киирер дугайында айтырыг амгы үеде чидин-биле тургустунуп келген. Ол буганы кажан ажыглалга бүрүн киирген сөөлүнде 142000 гектар шөлдү суггат-биле хандырып болур. Чижек-биле болаарга, ол шөлдериң гектар бүрүзүнден тараа культураларының дүжүдүн суггарылга-биле хандырган сөөлүнде 14—17 центнер чедир бедидип азы чылда ниитизи-биле барык 2 миллион пуд тарааны ол шөлдерден ап болур бис. Суггаттыг черниң га бүрүзүнден 14—17 центнер дээрге, адаккы дүжүт-түр. Мурнакчы тараажылар суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден 22—26 центнерни ап келген болгай.

Барлык бугазын ажыглалга киирген сөөлүнде «Большевик» колхоз 2200 га, «Барлык» совхоз—9000 га, «Шекпээр» совхоз—2600 га тараа шөлдерин суггарылга-биле хандырар. Барлык бугазының тудуунда кол ажылдар кажан техника келгенде, 1960 чылда эгелээн. Буганы казар ажылдарны колдуунда доозкан, а оон чамдык черлеринде бетон кылыглары дыка саадаан. Ынчаарга, 990 гектар ажыг шөлдү суггат-биле хандырар дөртү участокту ажыглалга эрткен чылын киирер сорулга күүсеттинмээн. Бетон ажылдарының саадаан кол чылдагааны үүдел дизе, бетон-эзилдириг кылыр белдирни ажылладып шыдаваанында, хоюг сайны база арматураны белеткеп албаанында.

Чер ажылының дүжүдүн Барыын-Хемчик районга бедидеринге ол хире улуг ужур-дузалыг Барлык бугазының тудуу 1961 чылда база-ла эң оожум чоруп турар. Анаа хамаарышкан кол-кол чылдагааннарны илередири, чайладыры чугула. Барлык бугазы—анаа-ла бөдүүн буга эвес. Ында бетоннаар, кастырар, буза тепсир нарын ажылдар база бар. Ынчангаш, ол буганың тудуун холбиле эвес, а техниканың дузазы-биле колдуунда чорудуп турар. Ындыг турбуже, «Суггарылга-тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң начальниги эш Б. Власенко Барлык бугазының тудуунга практиктиг дузаны кончуг четпес көргүзүп келген. Маңаа барымдаа кылдыр элээн каш чижектерни айтып болур.

Чер кистырар машиналарның артык кезектерин чорудуп бөөр дугайында чагытны ол эргелелдин кол механиги эш А. Есаревке 1960 чылдың ноябрьда киирген бис. Чагыгда айытқан артык кезектерниң чамдыызын чүгле бо чылдың мартың төнчүзүнде чаа алдывыс, а элээн хөй кезектер ам-даа чедир алдынмаан. Кажан артык кезектер чок турда, Барыын-Хемчиктин сут ажыл-агый черинің ажылчыннары, механизаторлары ажылды соксаткаш, үр үеде анаа турар ужурга таваржыл келген. Ол ышкаш довурак сөөртүр болгаш септелге кылыр машиналар мотор чок болган ужурунда амгы үеде анаа турун турар. Барлык бугазының тудуунун чугула ужур-дузазын эш Власенко болу чугаалап, практиктиг дузаны чедирерин аазап турза-даа, оон аазашкыны боттанмайн келген.

Буга тудуунда 18 километр хемчээлдиг черни дүрген бетоннаары негеттиниң турар. А бирээзи-ле 500 килограмм аар дезилиг бетон блокту көдүрүп эптээринге автокран биске эргежок чугула. Ындыг кранны амга чедир биске чорудуп бербээн. Ол ышкаш ажыл төлевириниң чаңгыс аай норма хемчээлин мынчага чедир албаан бис. Барлык бугазының тудуун саададып турар кол чылдагааннар бо-дур. Дөртү суггарылга участогун бо чылдың ийиги кварталында ажыглалга киирип, районнуң совхозтарының болгаш «Большевик» колхозунуң тарылга шөлдеринге суггу бөөр ужурлуг бис. Бо эң-не харыысалгалыг чугула сорулганы чедип алыр төлээде, буга тудуунга эргежок чугула техниканы, оон артык кезектерин областың «Суггарылга-тудуг» тудуг-монтаж эргелели эң чоокку үеде бисче чорудуп бөөр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш 1961 чылда тарааның, кукурузаның, чигир свёклазының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр чаагай демиселге буга тудуунун ажылдакчылары боттуг салыышкынны киирер хүлээлгелиг. Барлык бугазының тудуундан ангыда мурнунда ажыглап турган бугаларның септелгезин чорудар чугула сорулга туруп турар. Ындыг турбуже, бо чугула ажылче кичээнгейни совхозтар удуртукчулары кошкаткан.

Суггарылга системазының талазы-биле районда тускай эртемниг чаңгыс-ла кижи бар. Ону районда шын өвес ажыглап, чүгле «Большевик» колхозка быжыглаан, а совхозтарның суггарылга бугаларын септээр, ажыглалга киирер ажылды оон хереэ өвес деп саналп турар. Суггарылга талазы-биле тускай эртемниг эш Г. Корзилову чеп ажыглап, совхозтарның суггат бугаларының септелгезин чоруткаш, тарылга шөлдерин бо чылын калбаа-биле суггарарын организастаары эргежок чугула. Районнуң элээн хөй тарылга шөлү суггат чокка бедик дүжүттү бербес дээрзин боттуг барымдаалап көөр үе келген. Ындыг шөлдерге чазын тарааны тараап, чайын суггарбайн, күзүн ажаан алыр дээш кээрге, кара хереүн чыдар таварылга бистин районга чаңгыс өвес удаа бооп турган. Ынаар чашкан үрезиннер, аңха чарыглаан материалдар, куш—күрүнеиин болгаш колхозтарның когаралы болуп келген. Суггарылга системазын үндезини-биле эжижидери—районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының амгы үеде сонгаарладып болбас эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Г. ТРУСОВ,
Барлык бугазының тудуунда инженер.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАРДАН

ШИИТПИРЛЭЭР ӨЙ КЕЛГЕН

Сөөлгү ийи чылдың дургузунда Кызыл-Мажалык болгаш Ак-Довурак суурларның чурттакчы чонунуң саны барык-ла ийи катап өскен. Чурттталганың, культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң хөй санныг тудуглары ажыглалда кирген.

Чаа-чаа кудумчулар, кварталдар чыл келген тудум-на немежип турар. Бо ийи суурларның девискээринге час дүжүп, хар эрээнинден бөөр элээн үр апарган.

Чоокта чаа Ак-Довурак суурга чеде бердивис, оон арыг-шевер байдалы онза багай болду. Чуунду төккен черлериң болгаш арыгланыр бажыңнарының ашталгазы чоруттунмаан. Чамдык черлерге кижи кылаштаары безин берге.

Чижээ, «аныяктар хоорайы» деп адап турар суурда арыгланыр бажыңнарны аштаваан, оон чанын үүл-бүрү бок долган чыткылаар. Ниити чурттталга бажыңнарының эжиктеринден ырак эвес, оргу черлерде тарады төккүлеп каан чуундулар, боктар аштаттынмаан. № 2 участоктуң девискээринде бирээзинге-ле 16 өг-бүле ишти чурттаар ийи-ийи каът 2 чурттталга бажыңнарын ажыглалга киирген аттыг болуп, олче элээн хөй ажылчыннарны киирген.

Ынчанмыжок оон девискээрин чурттаарынга таарымчалыг кылдыр аштап, арыглаваан. Бажыңнарже кирер эжиктер аксында цемент, чугай, туйбу, элезин болгаш өске-даа тудуг материалдарының артынчылары ында, мында хевээр. Үш метр ажыг хире хандыр казып каан онгарларны дуглаваан. Бо чорук ылаңгыя бичии уругларга онза айыылдыг.

Кызыл-Мажалык суурда арыг-шевер байдал база багай, мынчага чедир суурнуң чурттакчылары болгаш албан организациялар ниитинин арыгланыр бажыңнарының, чуунду төгер черлериниң ашталгазынче эгелеп кирбээн. Бо дугайында Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскому (даргазы эш Канчыыр-оол) болгаш район эмнелгезинің ажылдакчылары тодаргай хемчеглер албаан.

Кызыл-Мажалык суурнуң школа чанында чаңгыс кудук бар. Оортан школадан аңгы барык-ла бир кварталдың чурттакчылары кээп суг алыр. Чамдыкта кижилер боттарының демир хууңнары-биле оон узун алыр ужурга таваржыл. Бо чорук арыг-шеверниң чүрүмүнга дыка таарышпас. Сөөлгү үеде ол кудуктун чаны малгаштальп, хирленген турбуже, орта кым-даа сагыш салбайн турар. Суурларның арыг-шевер байдалынга, ылаңгыя кыш дургузунда чыылган хамык боктарны чазын чогуур үезинде аштаарынга сагыш салбас болза ол чорук ажылчы чоннарның кадыкшылынга хоралыг дээрзи билдингир. Ынчангаш сорулга болза суур Совединиң күүскомунун талазындан бо айтырыг дугайында негелдени күштелдирип, практиктиг хемчеглер алыры эргежок чугула.

Т. ТАЛГАНЧИК,
А. ДУГЕРЖАА.

Иелернин күзээшкини

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы эш Хурагандай Чындан бодунуң соңгуттурганының баштайгы үезинде хайныышкынныг ажылдап эгелээн. Чөвүлелдің арыг-шевер комиссиязы суурнуң чурттталга бажыңнарын кезип, чурттакчыларның культурлуг амыдырал-чурттталгазының деңнелин бедидеринче угланган чамдык хемчеглерни боттандырып чорудуп турган.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде ол ажыл ара соксаан, хөрөөженнер чөвүлелиниң ажылынче ында партия организациязы-даа, көдээ Совет-даа кичээнгейин борык салбайн турар. Ылангыя совхоз бүдүрүлгезинге хөрөөжен чоннуң киржилгезин улам калбартыр талазы-биле кандыг-даа боттуг хемчегнин алдынмааны хараадаңчыг.

Ам чер ажылының бедик дүжүдүн өстүрериниң шиитпирлиг үези—часкы тарылганың кампаниязы эгелеп турар. Бо ажылга суурда күш-ажылы кылып шыдаар бүгү хөрөөженнериң киржилгезин хандырары чугула. Арыг-Бажы суурда уруглар яслизинин бажыңында столовая ажыттынгандан бөөр элээн үе эрткен. Оон-биле холбаштыр яслиниң када, кажан ажылдап эгелээри амдыгаа чедир билдинмейн турар. Ынчангаш яслини ажыдар дугайында айтырыгны дарый шиитпирлээрин совхозтуң дирекциязындан хөй-хөй иелер четтикпейин күзеп турарлар.

Д. ШУЛУУ.
Улут-Хем район.

Аныяк тудугжуларның кежээзи

Чоокта чаа «Тыва тудуг» трезинин клувунга хоорайның аныяк тудугжуларының кежээзи болуп эрткен.

Чеди чылдың үшкү чылында хоорайның тудугжуларының мурнунда салдынган «улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга аныяктарның киржилгезинің ролюнун дугайында илеткелди трестің кол инженери Ю. М. Трещенко кылган. Илеткел сөөлүнде хөй-хөй аныяк тудугжулар партияның XXII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка алган социалистиг хүлээлгелерин төлептиг күүседир дээш демиселге боттарының күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайында чүве чугаалаанар.

«Тыва тудуг» трезинде комсомол эге организациязының секретары эш Ю. Иванов, тудуг мастери В. Кочубей, март айда Москвага болуп эрткен аныяк тудугжуларның чөвүлел хуралының киржикчизи будукчу Ф. Саморокова олар боттарының ажылының арга-дуржулгаларын тудугжуларга сонуургадып, санал бергеннер.

Аныяктарның кежээзи солун, хөглүг болуп эрткен.

Н. ОЧУР.

рыыры чугула. Свёкланың үнүжү баштайгы үеде шыкты кончут хереглээр, ындыг болганда шөлдү эрте илиртеп база дескилеп турган шыкты хөрөүнге камгалап алыр херек. Ону ынчаар кылырына свёкла тарыыр ажыл-агыйларга шлейфтерни база өрген диштиг анаа илиирлерден тургускан агрегаттарны хереглеп турар. Бөдүүн шлейфтерни борбак ыыштарны илчирбелей кожуп турган кылып ап болур.

Чигир свёклазының үрезинин хөрзүн иштинге 2—3 см ханы хөмери чугула. Ынчаар хөмерде, үрезинни тарыырының мурнунда хөрзүнүү экиди болбаазырадып, кырын дескилээр — каш-даа катап илиртеп, культиваторлаар. Бүдүн борбак довуратарны шлейф-волокушанын азы катканың дузазы-биле хоюглап чок кылыр.

Свёкланы тарыырда бирги эзлчегде свёкла тарыыр 6 одуруглуг (ол ышкаш 12 база 18 одуруглуг) сеялкалар ажылаттынып турар, олар үрезинни бир ден ханы хөмер болгаш үрезин-биле кады минералдыг чемишчидилгелерни киир төп турарлар.

Ногаа тарыыр «СОН-2,8» деп сеялка чигир свёклазының үрезинин тарыырында база таваржыр. Тараа чаштырар 24 одуруглуг сеялканы хереглээр дээр болка оон дискелиг сошниктерин ногаа тарыыр сеялкалаштыр кызыгаарлакчы ребордтар-биле дериир херек. Ону бөдүүнчүдеринге үрезинни 2—3 см ханы хөмеринге таарыштырылга чокка, ребордтарны чаңгыс талалай тургузуп ап болур.

Свёкла тарыкчылары чигир свёклазының чаа үнүп келген чаш сыптарынга онза сагыш салып турарлар, ынчангаш одуруглар аразын трактор культиватору-биле олар ийи катап болбаазырадып турарлар. Культиваторнуң угланыышкыны сеялканың угланыышкынынан өскээр болбас ужурлуг. Сеялканың изинге культиваторнуң кирип алырын чигедир дээш, кыдыккы одуругнуң аразының калбаан кол одуругларныыдан алгыткаш, оларга өргеннер хап демдектээр. Тараа чаштырар сеялкаларны ажыглаанда, ийи аразының кыдыккы одуруглар аразының калбаан тарып каан черлерни сеялканың дугуйлары катап таптавас кылдыр таарыштырар, үүге дээрге тараан черлеп дугуйлар чоруптарга оон үнүжү тарамыкталып баксыраар.

Свёкла тараан шөлдү кырындан дескилей катка-биле чүгүргү бастырганда оон үнүжү хары үгда болгаш четче эки үнеринге дузалаар. Бир эвес сеялканың сошниктеринин катокчыгаштары чок болур болза, шөлге үрезинни чаштырганының соонда, чиик ыяш каток-биле чүгүрү бастырар болза чогуур. Ындыг катокту ишти хос, үш кезек ыыштың хос черлерин долдур элезин уруп, доора дуртун 3 метр кылдыр кожуп кылгаш, ажыл-агый черлери боттары кылып ап турарлар. Ол катокка чиик илиирлерни кожуп алыр болза эки.

Чигир свёклазының шөлдериниң хөрзүнүнүн кыры кадыгланып карталган чер чок болур ужурлуг. Ындыг кадыг картчыгаштар тыптып келзе ону диштерлиг, долганып-дескинин чоруур мотыга-биле чок кылыр, оон ол диштери хөрзүнүү хоютса-даа, үнүштерни кемдетпестер. Үнүштер үнериниң мурнунда тыптып келген картчыгашты чиик илиир-биле илииртеп чок кылыр.

Свёклачылар свёкланы одуруглар аразының баштайгы хоюглаашкынын—шаровказын үнүштер чүгле сугуйуп үнүп чорда чоруларын кызыдып турарлар. Ынчангаш свёкланын үрезининге салат чижектиг дүрген үнер үнүш үрезинин эвээшти немей холуптарлар. Шаровка үезинде бок үнүштерни чок кылыр болгаш хөрзүнү хоюглаар, ол чорук хөрзүнче агаарның киреринде күштелдирип, үрезиннің өзүп үнерин дүргедедир. Шаровка кылырынга болгаш одуруглар аразын хоюглап эжижиеринге универсалдыг аскылыг азы чаңгыс талалыг база үшбулун хевирлиг бистиг прицептиг культиваторлар таваржыр. Ол культиваторларны, үнүштерниң бот-боттарындан аразы 10 см хире болзун дээш, артык үнүштерни одуруглардан доора угланыышкынга арыглаарынга хереглеп болур. Бүкеттернин (дес үнүштернин) эжизин артырып, боогайларын хол-биле чулуп арыглаар.

Свёкла ажлап алыр комбайн чок ажыл-агыйлар дүжүт ажаан алыышкынына өй-шаанда белеткенил, свёкла көдүрүкчүлерин тыптынып алыр херек.

IV.

Ажыл-агый бүрүзүнүн мал чеминин балансазында сиген улуг черни эзлеп турар. Ынчалза-даа ону амгы хереглеп турарывыс аргалар-биле ажаап алганда, оон шынары колдуунда бедик өвес. Бедик шынарлыг сигенни алыр дээш эң сайзырангайжыткан аргаларны хереглээр болгаш сиген ажаалдазының ажылын механизастаар болза чогуур.

Клевер, люцерна чижектиг бобы оттарның сигени — белок-витаминниг мал чемнерин алырының чугула дөзү. Бобы оттарның бүрүлеринде болгаш чечектеринде турар каротин деп бүдүмел онза үнелиг. Ынчангаш оон бүрүлерин чидирер чоруқту эвээжедири чугула, ындыг төлөде сиген эмин эртир кургаваанда бобылар бөлөр дырбааш-биле ону бөлүп чыып алыр.

Ынчаарга бобы оттарның бүрүлери каш-ла шак иштинде кургап калыр, а ыннары каш-даа хонук иштинде кургавас болгай, ынчангаш ону кескен хүнүнде бөлүп оваалаар аргажок болу бөөр, ам канчаарыл? Маңаа холбаштыр, кескен сигенни дүрген кургадыр болгаш оон бүрүлериниң база чечектериниң чидириин эвээжедиринге таарыштыр кылган «КПФ-1,8» деп кестирикчи-уштакчы чаа машина солун бооп турар. Сиген кезер машинаның уштакчы өскечигештери сигениниң үннарын салбарадыр уштап каантар, ынчангаш ол дыка дүрген кургаар болгаш чылыг, аяс хүннерде кескен сигенни ол-ла хүн бөлер арганы бөөр. Оон түннелинде шак ынчаар кургаткан сиген эрги арга-биле кургатканынга демейлээрге ийи катап хөй каротинниг бооп турар.

Кескен сигенни прессбоборщик-биле дүрген бөлдүргенде сигеннин шынары эки бооп турар. Пресстээш кумзалай шараан сигенни ынай-бөөр сөөргүрге, сараатаарда эптиг, чарыдалы эвээш болгаш шыгжап кадагалаарда чидириг чок болур.

Совхозтарның болгаш колхозтарның сывырган демирге хереглелин үлептүр доозу-биле ам-даа хандырып шыдавайн турар. Ындыг болганда бирги эзлчегде чаңгыс каът сывырган демир-биле шарыыр пресстн ажылдаар херек, ол чорук ийи каът сывырган демирлиг пресске көөрде демирге чарыгдалды ийи катап эвээжедир. Чаңгыс каът демир-биле шараан кумзаларны ажылагыйның девискээринге ынай-бөөр дажыглаарынга черле ажырбас.

Мал чеминге эң үнелиг концентрат болза сиген далганы (хоюу) болур, ында бүгү белоктар болгаш витаминнер бар, ону чаа кескен көк сигенни дүрген, чылыг күзү-биле кургаткан эп болур. Сиген далганын белеткээринин мурнакчы аргазын шинчээдип алган ажыл-агыйлар болза бобы оттарны кестирикчи-үүрмектекчи-биле кестиргеш, оон алган массаны барабанныг азы чылыг камерлиг кургадыкчыга кургадып турар. Бедик шынарлыг сиген далганын белеткээри болза совхозтарның болгаш колхозтарның эң чугула сорулгаларының бирээзи.

V.

Бистің чуртувуста тараа культураларны тарыыр, ажаарының талазы-биле ажылдар чүден-даа хөй механизастаттынган, ажаап алыышкынның 90 ажыг хуузун комбайн-биле, колдуунда-ла ангылап ажаар арга-биле чорудуп турар. Ынчалзадаа өл-шыты улуг черлериң тараазын ажаап алырының эң эки аргалары ам-даа ажылдап кылдынмаан. Ол хамаан чок, кол тараалан черлерге безин комбайн-биле ажаарының шууштуруг эзлчээ безин саванны болгаш тараа бопун ажаап алырын механизастаарынга эки дериг-машина чогуудан үрелип турар. Тарааны ажаап алганының түннелинде ажыл-агыйлар гектар черге 1,5—2,5 кижи-шакты чарыгдап турар ынчаарга дүжүттүң тараа өвес кезээнге—2—3 катап хөйну чарыгдап турар. Тарааны арыглаар болгаш кургадыр талазы-биле, ылаңгыя өл-шыты улуг районнарда механизацияда байдал чедимче чок.

Тараа культураларны ажаап алырының чаа, эң ажыктыг аргаларын ажылдап кылыры эргежок чугула. Саванны шарыыышкынныг-даа, ол чокка-даа кумзаларының, ону брекеттээринин херекседелерин чогаадып кылыр херек, саванны үүрмектээш, оон дараазында ону чыып бөлөр азы чемишчидилге кылдыр тарадыр чаштырар (күр черлер районнарынга) херексели чогаадып кылыр. Ажыл-агыйның янзы-бүрү хереглелдериңе саванны курлавырлап сараатаарын механизастаарының херекседелери база херек. Тарааны арыглаар, чүдүрер, кургадыр болгаш ажаап кадагалаарының хөй шууштуруглуг пунктуларын чогаадып кылза чогуур.

Бо бүгү сорулгаларны шиитпирлээринге, чер ажылының комплексилиг механизациязының өске-даа айтыырыгары шыкаш, механизаторларын, эртем-шинчилел институттарының, көдээ ажыл-агый машинатуулуунун заводтарының конструктор бюроларының ажылдакчыларының күүсеннишкинин каттыштырары эргежок чугула.

Аныяк тудугжуларның кежээзи

Чоокта чаа «Тыва тудуг» трезинин клувунга хоорайның аныяк тудугжуларының кежээзи болуп эрткен.

Чеди чылдың үшкү чылында хоорайның тудугжуларының мурнунда салдынган «улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга аныяктарның киржилгезинің ролюнун дугайында илеткелди трестің кол инженери Ю. М. Трещенко кылган. Илеткел сөөлүнде хөй-хөй аныяк тудугжулар партияның XXII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка алган социалистиг хүлээлгелерин төлептиг күүседир дээш демиселге боттарының күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайында чүве чугаалаанар.

«Тыва тудуг» трезинде комсомол эге организациязының секретары эш Ю. Иванов, тудуг мастери В. Кочубей, март айда Москвага болуп эрткен аныяк тудугжуларның чөвүлел хуралының киржикчизи будукчу Ф. Саморокова олар боттарының ажылының арга-дуржулгаларын тудугжуларга сонуургадып, санал бергеннер.

Аныяктарның кежээзи солун, хөглүг болуп эрткен.

Н. ОЧУР.

Индияның Компартиязының VI съездизинде

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының Виджаявада хоорайда (Андхра штат) болуп турар VI съездизинге партияның программазының төлевилелинин талазы-биле санал-онаалар берилишкини доозулган. Парлалганың дыннадыгларын ёзугаар алырга, бо айтырыгны Компартиянын съездиге сонгудар Национал чөвүлелинин чаа составы көөр кылдыр шилчидип бөөр дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Бо чылдың февральда болган Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелинин пленумунга хүлээп алдынган политиктиг резолюцияны чугаалажып көөрүн съездинин төлөөлери эгелээн. Национал чөвүлелдин киирген политиктиг резолюциязынга чуртта иштики байдалдың болгаш делегейнин амгы байдалының бүгү талалыг анализи бердинген, а ол ышкаш чоокку келир үеде Компартияның соруулгаларын тодараткан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилерининг Москвага болган Чөвүлел хуралының Медеглелин резолюция бүгү делегейге төөгүлүг ужурдуалыг документ кылдыр чүүлдүгзүнүп көрүп турар.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының төлөөлерининг баштыкы, СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның Секретары М. А. Суслов чедирген байырын съездинин төлөөлери болгаш аалчылары диниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. М. А. Суслов Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының акы-дунма байырын Индияның Компартиязының бүгү кежигүннерине, бүгү индий ажылчын ангыга дамчыдып берген. СЭКП-нин төлөөлерининг баштынының чугаазын диниттиг адыш часкаашкыны каш удаа үзе кирип турган.

М. А. Суслов Индияның Коммунистиг партиязының съездизинге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын номчаан. Съездинин төлөөлери бут кырынга тура диниттиг адыш часкаашкыны-биле СЭКП ТК-ның найыралдыг күзөөшкиннерине байыр чедирип турганнар.

Байырлыг чагаада чугаалап турары болза:

«ИНДИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ АЛДЫГЫ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Индияның Коммунистиг партиязының алдыгы съездизинин төлөөлерине болгаш оларның нүүрү-биле бүгү индий коммунистерге бодунун акы-дунма изиг байырын чедирип тур.

Бистин партияларывыстың аразында турустунган бузулбас найыралдын харылзааларын Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязы бедиг-биле үнелеп турар, ол бузулбас найырал коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилерининг эрткен чылдың ноябрьда болган Чөвүлел хуралының документилеринде бодунун чайыннанчак илерээшкинин тыпкан марксизм-ленинизмнин, пролетаржы интернационализмнин улуг чаагай идеяларынга үндезилеттинген.

Индияның Коммунистиг партиязы колониализмнин аар үржүүн ажып эртер дээш, экономика талазы-биле хамаарышпас чоруқту быжыглаар дээш, индий ажылчы чоннарының демократтыг ёзу-биле амыдыралчы эрге-ажыктары дээш чуруттун национал-патриотчу күштерининг демиселинин авангардында чоруп орар. Тайбыңны камгалап алыр болгаш быжыглаар дээш чайгылыш чокка демисежип, колониалдыг дарладдын бүгү хевирлеринге ол шиитпирлиг удурланып турар.

Бодунун чуртунун экономиктиг болгаш социал дешилгези дээш, индий ажылчы чоннарының үндезин эрге-ажыктары дээш, улустар аразында таймын болгаш найырал дээш бодунун могаг-шылаг чок демисели-биле Индияның Компартиязы индий улустун күзел-соруунун болгаш келир чырыкчыг үеде илегелинин илерадикчизи кылдыр индий улустун хөй миллион массаларының хүндүткелин болгаш бүзүрелин чаалап алган. Индияның онзагай байдалдарында Компартия байлак дуржулганы мөөннеп алган болгаш делегейнин коммунистиг шимчээшкининин теориязының база практиказының нинти эртилезинге бодунун салыышкынын киирип турар.

Марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш бодунун хүрээленин идеология болгаш организас талазы-биле быжыглаар, ажылчын ангының, тарааччыннарның болгаш бүгү ажылчы чоннарының амыдыралчы эрге-ажыктары дээш бодунун демиселинге улам ынайгы чедиишкиннерни, империализмге удур, быжыг тайбын дээш, демократияның болгаш социал дешилгенин ооруу-биле бодунун чуртунун хөгжүлдези дээш демиселге улус массаларны сырый каттыштырарынга улам ынайгы чедиишкиннерни Индияның акы-дунма Коммунистиг партиязынга Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитеди күзеп тур.

Индияның алдарлыг Коммунистиг партиязы делегерезин!

Индияның болгаш Совет Эвилелинин улустарының акы-дунма найыралы делегерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ».

СЭКП ТК-ның даасканын ёзугаар М. А. Суслов төлөөлер изиг йөрээлдерни салып турда, Владимир Ильич Ленинниң портредин съездиге белек кылдыр дамчыдып берген.

Индиа Пресс Эйдженси агентиледдин Виджаявадаан дамчыткынын ёзугаар алырга, Бүдүүн Коммунистиг партиязының съездиге байырлыг чагаазын база номчаан.

Апрель 9-та болган хуралга Индияның Коммунистиг партиязының чингине секретары Аджой Гхош политиктиг илеткелди кылган.

Съездинин төлөөлери болгаш аалчылары делегейнин коммунистиг шимчээшкининин шылгарангай ажылдакчылары Вильгельм Пиктин, Гарри Поллиттин болгаш Юджин Деннистин турааскаалын сактып ёзулланнар.

Индияның Коммунистиг партиязының VI съездизи бодунун ажылын үргүлчүлеп турар.

БҮГҮ ИСПАН ПАТРИОТТАРНЫҢ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ ДЭЭШ

Долорес Ибаррурининг медеглели

БЕРЛИН, апрель 10. (СЭТА). Келдерел—ол дээрге он-он муң испаннарның үр чылдарның дургузунда даштыкыга албадал ёзугаар чуртта чораан сөөлүнде төрээн чуртунга чедип келгеш, полицияның дорамчылалдыг базымчалаашкыны чокка чурттаары, оларның хосталгазы-дыр—деп Испанияның Коммунистиг партиязының даргазы Долорес Ибаррури «Нейес дейчланд» солуннуң ажылдакчызы-биле чугаазынга медеглээн. Ынчалза-даа генерал Франконуң чазаа испан интеллигенциянның ат-сураглыг төлөөлекчилерининг болгаш бүгү делегейнин хөй-ниитизининг негелделерин херекке албайн, ол келдерелге удурланып турар-дыр—деп Ибаррури чугаазынга уламчылаан.

Испанияның бүгү патриоттуг күштерининг национал эптештирилгезининг моон соңгааргы планнары кандыгыл—деп солун ажылдакчызының айтырыынга харыылавышаан, Д. Ибаррурининг демдеглээни болза: Испанияның Коммунистиг партиязының ажык медеглелин ёзугаар, национал эптештирилге политиказының бир эң кол соруулгазы болза, генерал Франконуң бодунун диктатурازын агартыры-биле үргүлчү ажылдап турары «Чаа хамааты дайынның» хоюткузуй чок кылыры болур.

Коммунистиг партияның саналдап турары национал эптештирилге дээрге аңгы талазы-биле эптештирилге эвес болуп турар. Бир эвес ындыг болза чаңгыс күрүненин хамаатыларының аразында хамааты дайын үезинде үрелген харылзааларын чүгле катап быжыктырары ол апаар-дыр. Компартияның киирген ол саналы болза, Франкога удур опозицияның аңгы-аңгы күштерининг аразынга туруп болур дугуржулганың үндезинин салырын белеткээр. Ынчалзажок кижилернин, ыладгыя Испанияга фашизмни тургузарынга кандыг-бир чылдагаан-биле киржип турган болгаш ам опозицияда турар кижилернин чигининишкиннерин, дадагалзаашкыннарын тарадып чок кылыры база берге дээрзи чугаажок. Национал эптештирилге политиказын Коммунистиг партия, диктатураны дүжүрери болгаш Испанияга демократтыг чаартылгаларны тайбың байдалга боттандырары дээш чаңгыс эп каттыжыышкынныг шимчээшкининиң үндезини деп санап турар.

УДАВАС ҮНЕР ЧАА ШИИ

Областың хөгжүм-шиин театрының коллективи Успенскийниң «Секпилдиг кыс»—деп шиизин белеткеп турар. Шииде болуушкун амгы үеде Москва хоорайда чуртталга тудуунда болуп турар амыдыралды көргүскен. Ук шииниң кол маадырларында артистер П. Мартай-оол, Екатерина Кенденбиль болгаш Олег Намдараа, Байыр Самба-Сүрүн, Х. Намчил, К. Сагды олар ойнап турарлар.

Шииниң тургузуп турар режиссёр РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Мунзук, чурукчузу театрның кол чурукчузу С. Ланзы.

Бо шиини Кызылга үндүрген соонда Эрзин, Тес-Хем районнарже чорудар.

1. Чурукта: инженер Алексей Николаевич, оон ролюнда артист П. Мартай-оол, тудуг техниги инженер, оон ролюнда артист Е. Кенденбиль.

2. Чурукта: кырган инженер, оон ролюнда артист Олег Намдараа, Алексей Рошинниң авазы эмчи Рошина, оон ролюнда артист Байр Самба-Сүрүн оларның белеткел кылып турары.

Фото М. Мунзуктуу.

Саттыныкчыларны белеткеп турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Катанганың Шинколобве дээр шериг лагеринде Чомбениң өлүрүкчүлеринге кадып бөөри-биле 400 саттыныкчы идеегтерни дүвү далаш-биле белеткеп турар. Оон удуртукчузу бельги Де Вутерс Дьоплинтер деп идегет. Оларның аразында 220 бельгилер, англилер, гректер, италилер, Мурнуу-Африка Эвилелинден болгаш Родезиядан барган кижилер кирген. Англи офицер лейтенант Том Эштон оларны өөредип турар деп «Дейли экспресс» солуннуң корреспондентизи Дэниэла Макчиги дыңнаткан.

Ол 400 өлүрүкчү идегеттер дээрге Чомбениң «шилиндек армиязынга» киирери-биле чыып алган кижилер-дир деп Магичи бижээн. Катанганың адаттыныкчы «президентизи» Чомбеге удур хөделип турар балуба улуска удур ол идегеттерни ажыглаар. А оларның бирээзинге неделя санында-ла 70 фунт-акшаны төлеп турар деп корреспондент дыңнаткан.

Касавубу президент эргезинден дүжүрткен

КАИР, апрель 10. (СЭТА). Март 31-де Конго чазааның Антуан Гизенга даргалаан хуралынга Касавубунуң президент эргезин дүжүрер болгаш ол эргелерни чазакка даандырар деп шиитпирни хүлээп алган дугайында албан бижиин Конгонуң Каирде дипломаттыг элчин чери парлалгага үндүрген.

Касавубунуң 1960 чылдың сентябрь 5-тен эгелээш чарганы бүгү керээлерни чазак күш чок болдурган. Шиитпирниң тайылбырлалында айтып турары болза, Касавубу конституцияны үрээн дээш буруудаттырар ужурлуг.

Конго республиканың КНО-да кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлөөзи—парламентининг Конгонуң төлөөзи кылдыр томуйлааны Томас Канза ол деп шиитпирде айыткан.

Контрреволюцияның кара сагыштыг планнары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубага удур контрреволюстуг халдаашкынга белеткелди Каттышкан Штаттарда шапкынчытканын үргүлчүлевишаан турар дугайын солуннар дыңнадып турар.

Маймамиде үнүп турар «Геральд» солуннуң дыңнатканы: Маймамиден чажыт өөредилге лагеринче 35 ужудукчулар чорупкан. Чоокта чаа Кастрога удур элэдип алган 300—400 кижини Нью-Йорктан билдинмес өөредилге лагеринче чоруткан дээрзин «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Шульцтиң Маймамиден дыңнатканы болза, контрреволюстуг удуртукчулар боттарының отрядтарын чаңгыс черге улуг халдаашкынны кылырының орнунга тус-тус черлерге Кубаже халдаашкын кылыры-биле дүжүрерин чорударын оралдажыр деп шиитпирлээн.

„Макмиллан Каттышкан Штаттарга дүжүп берген“

ЛОНДОН. (СЭТА). Премьер-министр Макмиллан Каттышкан Штаттарже бодунун аян-чоруунун үезинде америк ыйыышкынга дүжүп бергенин англи парлалга дүвүрээзинбиле айтып турар. Консервативтиг солуннарның хайгааракчылары болза, Францияның болгаш Барыын Германияның негээнин ёзугаар кандыг-даа байдалдарда Европаның «ниити рынокунче» кирер кылдыр Англияны албадаптар боор деп улуу-биле сестип турар.

«Ниити рынокче» Англияның кирер дугайында АКШ-тың негелдезин «Дейли экспресс» шиитпирлии-биле буруу шаап турар. Солуннуң редакция чүүлүнде медеглеп турары: «Бистиң урулгарывыстың чиир хлевин берилтерин күзевейн турар бис. Бир эвес экономиктиг айтырыглар талазы-биле президентиниң күзелин боттандырарын оралдажыр болза, бичии-ле чүвени чедип алыр боор мен дээрзин премьер-министр Макмиллан билир ужурлуг».

Ындыг бодалдарны өске-даа солуннар, ыладгыя «Таймс», «Файнэншл тайис» болгаш «Дейли телеграф» айтып турар.

«Дейли уоркер» солуннуң кол редактору Мэтьюзтуң бижип турары болза, «Барыын Германияның тергиидеп турары «ниити рынокче» албадап киирер сорулга-биле Англияже ыйыышкынны АКШ кылган-дыр. Мэтьюзтуң оон ыңай демдеглээни болза, англи чазак ону кылырын мынчага чедир ойталап келген, чүге дээрге, ындыг чорук дем каттыштырылганың чуртта-ры-биле харылзааларга аар согугну таварыштырар болгаш британ империализмниң хоступ хөделиринден чамдык хире-чергези-биле ойталаны ол болур ийик. Чогум-на харын американнар ону күзеп турар болгай. Американнар британ империализмни доминионнардан болгаш колониялардан кызып үндүрерин оралдажып, Барыын Германияны «Европада эң-не идегелдиг» эвилелчивис кылдыр бодап турарлар».

Чүүлдүн авторунуң оон ыңай демдеглеп турары болза: «Кеннеди биле Макмилланның чугаалажыышкыннарының доозулганының дугайында парлап үндүрген дыңнадыгда негеттинип турар «когаралдарның» дугайын чугаалап турарын кижи кайгаар чүве эвес-тир. Ынчалзажок ол бүгү когаралдарны англи империализм (бодунун өөлчээнде ол когаралдарны англи улустуң эктинге салыр апаар) америк улуг капиталдың эрге-ажыктары дээш бодунга чүктээр ужурлуг».

«Бир эвес бис Америка-биле шорбашкан ол шорбактан адырылбас болзувусса, бүгү делегейге Англияның салдарының улуу-биле буурап душкенин, оон экономиказының халаптыг бууралашкынын болгаш Пентагоннуң азы боин генералдарның өөскүткени дайынга термоядролуг узуткаашкынның доктаамал айыылын көрген херечилер болур бис» деп түүнел ындыг-дыр дээрзин Мэтьюз медеглеп турар.

Азия болгаш Африка улустарының шуулганы

БАНДУНГ, апрель 10. (СЭТА). Бөгүн аңаа Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыжыышкынының Чөвүлелинин 4-кү сессиязы ажыттынган. Апрель 15-ке чедир үргүлчүлээр ол сессияның ажылынга 53 чуруттарның төлөөлекчилери киржип турар. Сессияның киржикчилери Азия болгаш Африка чуруттарының улустарының колониализмге, империализмге болгаш язысөөк ылгаар чоруккa удур демиселинге холбашкан элээн каш айтырыгларны чугаалажырлар.

Сессияның ажыттынганынга Индонезия Республиканың президентизи Сукарно чүве чугаалаан. Долу хамаарышпас чоруқту чедип алыр дээш демиселди ол чуруттарның улустарының улам күштелдиреринин чугулазын президент Сукарно айыткан.

Мен моон адаанда чүүлдү онзалап демдеглексеп тур мен: империализм болгаш колониализм ам-даа диригг, олар ам-даа өлүртпээннер. Колониализм амгы үеде чүгле бодунун формазын өскертип алган, ынчангаш боттарын хосталган бис деп санаттынып турар хөй-хөй чуруттар ол чуруттарда колониализмнин чаа хевири болур неоколониализм бар апарган дээрзин билбейн турарын миннир ужурлуг бис—деп президент чугаалаан. Оон ыңай мөөн демдеглексеп каап турар чүүлүм болза: империализм Азия болгаш Африка чуруттарынга удур калбак фронт-биле халдап турар. Ол дээрге бүгү делегейнин күжү болуп турар. Бир эвес бис шупту чаңгыс эп-сеткилдиг болуп каттышпаан шаавыста ол улуг күштү тиилеп шыдавас бис. Ынчангаш бис делегейнин бүгү-ле бурунгаар депшилгелиг күштери-биле каттыжып алыр ужурлуг бис. Чүгле ынчан бис империализмге өлүмнүг согуушкунну берип шыдаар бис—деп ол чугаазынга уламчылаан.

Чугаазының төнчүзүнде президент Сукарно төлөөлерни боттарының чуруттарының чазактарындан Азия болгаш Африка чуруттарының ийиги конференциязын чыылдырарын негээринче кыйгырган.

ЛАОСТА БАЙДАЛ

ПЕКИН. (СЭТА). «Патет-Лаонуң үнү» радионуң дамчытканын ёзугаар Синьхуа агентилелинин дыңнатканы: чазак шериглери болгаш Патет-Лаонуң дайынчы кезектери Муонг-Кассиниш соңгу-барыын талазынче апрель 6-да дүжүр октаттырган үймээнчи десантыларны бүзөөлээн болгаш оларның бир ротазын узуткаан.

Муонг-Касси чоогунда Фа-Хунадан 4 километр черге чазак шериглери болгаш Патет-Лаонуң дайынчы кезектери үймээнчилерниң атаказын ойтур шапкаш, дайзынның бир куяктыг машинаазын узуткаан.

Ол-ла девискээрге тулчуп чоруп турган 23 үймээнчилер болгаш ийи рота командирлери боо-чепсээ-биле чазак шериглериниң болгаш Патет-Лаонуң кезектериниң талазынче шилчип кирген деп «Лаостуң үнү» радио дамчыткан.

Таль биле Ботвинниктиң удук негежириниң маргылдаазы

МОСКВА. (СЭТА). Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Таль биле Ботвинниктиң аразында удук негежириниң маргылдаазының онгу салыы Ботвинниктиң тиилелгези-биле доозулган. Ол ойнаашкынны апрель 10-да 42-ги көштүң соонда соңгаарлаткан турган.

Михаил Таль бажыңынга салыгны шинчилеп көргенинин соонда ойнаашкынны уламчылавайн-даа апрель 11-де уттурган-дыр мен деп дыңнаткан.

Оон түннелинде маргылдаанын саны: делегей чемпиону чораан Ботвинникте 6,5 болгаш делегей чемпиону Тальда—3,5.

Апрель 12-де дараазының 11-ги ужуражыышкынынга Ботвинник агы-биле ойнаан.

Баскетболчулар маргылдаазы

НОВОСИБИРСК, апрель 10. (СЭТА). РСФСР-ниң эң шилиндек баскетбол командаларының маргылдаазы доостурунун кырында. Уттуруг чок ийи команда арткан. Ол болза Ростов областың эр, херээжен улустар командалары.

Ростовтун херээженнер командазы эрткен дыштаныр үүнде бодунун шыырак удурланыкчызы—свердловчуларны 61:53 санга удуп алган. Пенза облазының баскетболчуларын Новосибирскиниң чыынды командазы 79:68 санныг уткан. Куйбышев биле Москва областарның баскетболчуларының ужуражыышкыны куйбышевчилерниң тиилелгези-биле доозулган.

Москва облазының командазын 80:60 санга уткаш, Ростов областың эр улус командазы бирги черге үнүп болурунун аргазын чедип алган. Свердловск областың чыынды командазы Саратов облазының баскетболчуларын удуп алган.

Шүүлде оюнга Краснодар крайбиле Ярославск областың командалары ужуражкаш, баштайгы тиилелгени Краснодар крайның командазы алган.

Херээженнер командаларындан: Томск — Горький, Сталинград—Челябинск областарның, Карель болгаш Татар АССР-лерниң командаларының ужуражыышкыны баштайгыларның тиилелгези-биле доозулган.

Эр улустуң командаларындан: Челябинск—Горький, Сталинград область — Чечен-Ингуш АССР-нин, Челябинск область—Германияда Совет Армия кезээнин командаларының оюннары база-ла баштайгыларның тиилелгези-биле доозулган.

Редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар Д. О. БЕГЗИ.

БОЙДУС ХАЙГААРАКЧЫЗЫНЫҢ ДЕМДЕГЛЕЛИ

ТАЙГАДА ЧАС

Даглар кыры безин кышкы шуглаа—ак хардан адырлып, шивилерниң болгаш хадыларның будуктары аар чүүгү—база-ла ак хардан хосталып эгелээнден бөөр элээн үе эрткен. Тайгада бүгү-ле амытаннар: ан-мен, куш-сааскан бир янзы хөделип эгелээн.

Каарганнар боттарының улуг чуургаларын уязынга базып эгелей берген. Чуурга доңуп, үрелип, бузулбазын дээш кыс каарган уязынга дүн-хүн чок олуруп бөөр, аңаа аъшчемни эр каарган эккеп бөөр. Марттың төнчүзү, апрельдиң эге үезинде коданнар болгаш диинднернин, «өгбүлелери» өзүп эгелээр. Оруктар кыдыында шалбааларга эш-эш апаргылаан аңгырлар бо-ла олургулаар. Оларның ужуп чорда алгызын дыңнаарга: «аалчыларны ынчаар хүлээп алырга тааржыр бе?» дээнзиг-даа.

Аырга ээзининг—адыгның кышкы «бажыңы» дагларның мурнуу талазынга туттунган турар, ынчангаш ол часты эртир удуй бөөринден сестип, дүвүреп каап чыдар. Иженн кырының хары эрип эгелээри-биле адыг оон үнүп чоруптар. Чаа үнген адыг дыка семис болур, чүге дээрге, иженге чыдырда оон чайын, күзүн чыып алган чаанын чүгле чартык кезик хирези чарыгдаттынар. Кыс адыг мырыңай арган болур—февральда төрээн ооларын эмзирер.

Часкы үеде адыгны аңнап турары база таварылга эвес, оон кежи дүккүр, эьди амданныг болур. «Адыг көк чипкенде арганы дендии апаар» деп бадыткал шын эвес. Чүге дизе, адыгның өске чемнерни тып чиири бергедей бөөр. Доң черден дазылдар казып чип шыдавас, пөштен душкен тооруктарны кааргеннер болгаш күскелер чип кааптар. Арыпкан адыг куштар уяларын чаза базып, хөөрүктер «курлавырын» курулгадып, чамдыкта элик-хүлбүстен эгелээш, өскедаа амытаннарже халдап эгелээр. Адыгның чазый, каржы апаар ужуру ында.

Бистиң обласка адыгны чылдың кайы-даа үезинде аннап болур. Адыг чазыйлай берген үеде ону аңнаары белен болур. Оон чоруп турар черин баш удур билип алгаш, ынаар кандыг-бир өлген малдың азы аңның сегин ашаргаш, ону долгандыр капкаларны салып каар азы оон чоогунга кедеп чыткаш боолап алыр. Часкы үеде адыг чем дилеп, хүнзөректиг черлерге хүнзедир-ле базып хүнзөөр, ындыг таварылгада ону кедеп чорааш адып алыр.

Адыг оон чанынга кижиниң чоокшулап келгенин эскерип кагза ыяш аразынче караш-ла дээр. Чинге шеттер аразы-биле сес пуд хире адыг маңнап чоруткан соонда аңаа улуг орук артып каар.

Чурукта: аш адыгның алгырып турары.

О. ГАВРИЛОВ.

фотозу авторнуу.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-те.

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Кижи баштыг болганда»**—11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда; биче залга: **«Рапсодия»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: урулгарга программа—10 шакта; **«Байырлыг, көгө-бугалар»**—11,15, 1.15, 3.15 шактарда; **«Самолёт 9 шакта чоруур»**—5.15, 7.15, 9,15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Согур хөгжүмчү»**—3.15, 5.15, 7.15 шактарда.

ДИФТЕРИЯ

Дифтерия аарыг кижилер-биле чугаалажыышкын болгаш чөдүл үезинде чараа чаштанчыларын, кадык ийикпе, аарып эрткен кижилернинг аразында бацилл (дифтерия микробу) бар кижилерни дамчыштыр, а база халдавыр халдаан чүвелерни: ойнаарактарны, номнарны болгаш аарыг кижиниң өске-даа херекселдерин, аарыг кижилер-биле кады турар кижилерни дамчыштыр нептерээр.

Аарыг урулгарның бажыңнарынга барбаңар!

Аарыг уругну кадык урулгарга чоокшулатпаңар, ону школаже, урулгар садынче азы яслиже ытпаңар!

Урулгарга сулараашкын, шагзыраашкын, эьт изиишкини, баш аарыы, мага-бодунга шивишкилер тыпты берзе, боостаазынга аарзынар апарза—доп-дораан эмнелге ажылдаңчыларынга барыңар!

Аарыг нижилерни эмнелгеге чыттырыңар.

Медицина дифтерияга удур демиселге күчүлүг чепсекти — баш удур тарыышкынны ажыглап турар.

Дифтерияга удур тарыышкынны урулгарыңарга чогуур үезинде кылыңар!

Тарыышкын сөөлүнде урулгар хаая аарыыр болгаш аарза-даа чиик, каданнавас болур.

Тарыышкынны эмчиниң айтыышкыны-биле чорудуп турар.

Дифтерия аарыгны тарып тодараткан үеде аараан урутта дифтерияга удур эм сыкыртыышкынын доп-дораан кылыр ужурлуг.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын баҗыңы.

КҮРҮНЕНИҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ
1961 чылдың апрель 15, 16 хүннеринде
А. УСПЕНСКИЙНИҢ

„СЕКПИЛДИГ КЫС“

деп шиизи болур. Шии—тыва дыл кырында.

Эгелээри—кежээкинин 7 шакта.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Дирекция.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт кылдыстерининг 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал кылдыстерининг 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстерининг 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00301. Чагыг № 765. Культура эргелелинин типографиязы